

Projekt: Kras-Carso: Trajnostno upravljanje
naravnih virov in teritorialna kohezija

Delovni sklop 2: Upravljanje naravnih virov

Aktivnost 1: Načrt upravljanja naravnih območij

Priloga

Smernicam za upravljanje naravnih območij na Krasu

(Smernice za upravljanje naravnih območij na
slovenskem delu Krasa)

2007-2013
cooperazione territoriale europea
programma per la cooperazione
transfrontaliera
Italia-Slovenia
evropsko teritorialno sodelovanje
program čezmejnega sodelovanja
Slovenija-Italija

Projekt sofinanciran v okviru Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2007-2013 iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj in nacionalnih sredstev.
Progetto finanziato nell'ambito del Programma per la Cooperazione Transfrontaliera Italia-Slovenia 2007-2013, dal Fondo europeo di sviluppo regionale e dai fondi nazionali.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA GOSPODARSKI
RAZVOJ IN TEHNOLOGIJO

Ministero dell'Economia
e delle Finanze

Priloga Smernicam za upravljanje naravnih območij na Krasu

(Smernice za upravljanje naravnih
območij na slovenskem delu Krasa)

Naročniki: **Občina Sežana**, *Partizanska cesta 4, 6210 Sežana*,
Občina Hrpelje-Kozina, *Reška cesta 14, 6240 Kozina*,
Občina Divača, *Kolodvorska ulica 3a , 6215 Divača*,
Občina Komen, *Komen 86, 6223 Komen*,
Občina Miren-Kostanjevica, *Miren 129, 5291 Miren*

Izvajalec: **Inštitut za raziskovanje Krasa ZRC SAZU**,
Titov trg 2, 6230 Postojna

Nosilec in avtor: **dr. Mitja Prelovšek**, uni. dipl. geograf

Osnova (pogodba): Pogodba o izdelavi študije o Krasu in Smernic
za upravljanje naravnih območij na Krasu (z
dne 30. januar 2012)

Postojna, oktober 2012

Smernice za upravljanje z naravnimi območji na slovenskem delu Krasa so na voljo v elektronski obliki na spletni strani www.krascarso-carsokras.eu.

Projekt je sofinanciran v okviru Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2007-2013 iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj in nacionalnih sredstev.

Progetto finanziato Pubblicazione finanziata nell'ambito del Programma per la Cooperazione Transfrontaliera Italia-Slovenia 2007-2013, dal Fondo europeo di sviluppo regionale e dai fondi nazionali.

Vsebina študije ne odraža nujno uradnega stališča Evropske unije. Za vsebino je odgovoren Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU.

Kazalo

<i>Ozadje Smernic</i>	2
<hr/>	
<i>Izhodišča za opredelitev smernic</i>	4
Identiteta Krasa	4
Primerjalne prednosti in slabosti Krasa	6
Ranljivost Krasa	6
<hr/>	
Splošna razvojna usmeritev in splošna načela upravljanja z naravnimi območji na Krasu	9
<hr/>	
Nosilci sledenja smernicam za doseganje ciljev	10
<hr/>	
Smernice za upravljanje naravnih območij na Krasu	11
Smernice za področje kmetijstva	12
Smernice za področje gozdarstva in lovstva	22
Smernice za področje varovanja (narave)	31
Smernice za področje turizma in rekreacije	39
Smernice za področje rabe naravnih virov	45
<hr/>	
Literatura	49
<hr/>	

Ozadje Smernic

Ta dokument je drugi in hkrati zadnji v okviru Delovnega paketa 2 (*Upravljanje naravnih virov*) Aktivnosti 1 (*Načrt upravljanja naravnih območij*) projekta *Kras-Carso: Trajnostno upravljanje naravnih virov in teritorialna kohezija*. Namen tega dokumenta ni natančna opredelitev bodočih dejavnosti v prostoru, saj za to obstajajo specifični plani. **Namen tega dokumenta je, da tako institucije kot tudi posamezniki iz njega uspejo razbrati usmeritve za (a) rešitve negativnih pojavov v prostoru in (b) razvojne priložnosti, tako zase kot tudi za širšo skupnost.** S smernicami se tudi izognemo grobim napakam pri poseganju v naravni prostor in se držimo generalne usklajenosti med različnimi interesnimi skupinami. Smernice sicer nimajo pravne podlage v zakonodaji, pomenijo pa moralno zavezo za vse, ki so odgovorni za upravljanje s prostorom in naravnimi viri. Smernice so bile pregledane in usklajene s člani *Skupine narava*, ki je bila ustanovljena pod okriljem projekta *Kras-Carso* in jo sestavljajo predstavniki projektnih partnerjev skupaj s posamezniki ter institucijami ključnimi za njihovo uveljavitev.

Izhodišče za pripravo tega dokumenta je *Študija o Krasu* oz. njena *čezmejna analiza*, ki predstavlja analitični del Aktivnosti 1 (*Načrt upravljanja naravnih območij*), *Smernice za upravljanje naravnih območij na Krasu* pa povzemajo vrednotenja v *Študiji o Krasu* in predstavljajo vodilo pri reševanju obstoječih razvojnih izzivov na Krasu, to je na kraškem delu občin *Miren-Kostanjevica, Komen, Sežana, Divača* in *Hrpelje-Kozina*. V nadaljevanju bodo smernice za slovenski del vzporejane tudi s smernicami za italijanski del Krasa, rezultat pa bodo čim bolj poenotene čezmejne smernice.

Za opredelitev vsebine tega dokumenta naj izpostavimo naslov, ki vsebinsko opredeljujejo ta dokument: (a) **smernice**, (b) **upravljanje**, (c) **naravna območja** in (č) **Kras**.

Smernice določajo oz. usmerjajo, kako naj se na določenem področju dela, ravna. Za razliko od navodil določajo (a) smer in (b) okvire, v katerih naj bi se nahajale poti bodočega razvoja. So torej bolj splošne od navodil. Smernice postavljamo na osnovi obstoječega stanja, to je (a) izhodiščnega položaja, in želenega položaja, to je (b) cilja. Izhodiščni položaj smo določili v *Študiji o Krasu*, cilji pa so opredeljeni za vsako posamezno (problematično) področje. So v skladu s širšim nacionalnim/globalnim družbeno-gospodarskim razvojem, lokalnimi karakteristikami Krasa in mnenji izraženimi na delavnici dne 20. junija 2012 v Sežani. Smernice so postavljene na osnovi srednjeročne vizije, ki jo še lahko kolikor toliko dobro opredelimo na osnovi današnjega stanja in predvidenega razvoja.

Čeprav ima **upravljanje** velikokrat negativno konotacijo, je pa z vidika življenja praktično nepogrešljivo, saj usmerja in ureja življenje v družbeni skupnosti v zeleno in vsaj deloma poenoteno smer, zanj pa skrbijo vzpostavljene družbene institucije. V tem pogledu je upravljanje blizu načrtovanja, kjer velja izpostaviti vsaj dve fazi: (a) plansko/strateško in (b) izvedbeno. Za doseganje ciljev je ključno načrtovanje, povezovanje in uresničevanje obeh, vendar smo se pri izdelavi smernic zavestno bolj osredotočili na plansko/strateško, saj je manj konkretno in bolj usmeritveno, torej kot smernice same. V tem dokumentu smo sledili upravljanju na trajnosten način, ki na vsebinski ravni upošteva okolje, družbo in gospodarstvo, na časovni ravni pa preteklost (izkušnje), sedanost (trenutne razmere) in prihodnost (trajnostno upravljanje). Cilj upravljanja je usmerjen razvoj.

V okvir naravnih območij umeščamo vsa tista območja, ki niso bila znatno spremenjena s strani človeka zaradi poselitve. To sicer ni v skladu z zakonsko opredelitvijo narave (glej *Zakon o varstvu okolja*) kot vseobsegajočega materialnega sveta in naravnih zakonov na Zemlji, ampak se opredelitev naravnih območij na Krasu nanaša na prvobitno ohranjen del narave. Opredelitev naravnih območij je zlasti na Krasu zelo relativna, saj na Krasu praktično ni kamna, ki ne bi bil premaknjen s človeškimi rokami. Zato pod naravna območja umeščamo predvsem gozdna in kmetijska zemljišča, ki tvorijo sklenjene pasove okoli naselij. Kulturna krajina je širši in hkrati ožji pojem, saj zajema tudi naselja, hkrati pa ne obsega območij, ki praktično niso doživela sprememb s strani človeka.

Kras je prostorsko podrobneje opredeljen v *Študiji o Krasu*. Naj le povzamemo, da ga sicer opredeljuje prostorsko zaokrožena propustna kamninska osnova (apnenec, izjemoma dolomit), vendar smo se zaradi praktičnih razlogov oprli na določitev iz *Študije o prostorskem načrtovanju na Krasu-Analiza na nacionalni ravni* (Ljubljanski urbanistični zavod, januar 2012).

Izhodišča za opredelitev smernic

Na izhodišču se je za opredelitev ciljev in smernic potrebno zavedati splošnih naravnih in družbenih zakonitosti, **identitete** posameznega območja, njegovih **primerjalnih prednosti in slabosti** ter njegove **ranljivosti**. Zato v nadaljevanju v posameznih podpoglavjih izpostavljamo predvsem slednje, to je za Kras specifične lastnosti, saj morajo biti cilji in smernice postavljene po načelih trajnostnega razvoja prilagojenega posameznemu območju.

Identiteta Krasa

Identiteta Krasa je ključnega pomena za usmeritev razvoja Krasa, saj **definira ključne lastnosti oz. prepoznavne značilnosti prostora**, ki pokrajino simbolno definirajo in ločijo od okoliških območij ter jo kot tako delajo **edinstveno in navzven prepoznavno**, hkrati pa **veča konkurenčnost** ob sicer skromnih okoljskih razmerah. Identiteta Krasa je rezultat preteklosti¹ in specifika usmeritve razvoja Krasa v prihodnosti. Identiteto je potrebno spoštovati in jo ohranjati - zlasti na Krasu, kjer je naravna in družbena identiteta nadpovprečno močna in je prisotna v razmišljanju Slovencev in širše. Brez ohranjene identitete oz. posebnosti bo Kras izgubil svojo prepoznavnost v slovenskem in evropskem prostoru, s tem pa tudi posebnosti pomembne za regionalni razvoj. Razvojni cilji morajo biti skladni z identiteto prostora, saj bo le na tak način Kras obdržal svojo prepoznavno vlogo. V nadaljevanju izpostavljamo tiste **identitetne značilnosti Krasa**, ki ustvarjajo njegovo prepoznavnost, tipiko in bi jih bilo potrebno v čim večji meri **ohranjati**.

Kamen oz. skalovitost površja je bistveni element kraške krajine prepoznan v mnogih dokumentih (npr. STRATEŠKI DEL SKUPNEGA RAZVOJNEGA PROGRAMA PILOTNI PROJEKT KRAS 2001-2010, 2002, 70) in tista značilnost Krasa, ki je zaradi zgodovinskih okoliščin ime **kras** ponesla v svetovni prostor. Kras je (bil) prepoznaven zaradi svoje izjemne površinske skalovitosti zlasti v 19. stoletju, ki ni bila posledica trajnostnega razvoja, zato jo v takem obsegu, kot je bila značilna za 19. in začetek 20. stoletja, označujemo za negativen pojav v prostoru. S kamnom oz. krasom je povezana **odsotnost vode na površju**, mezoreliefna **uravnanoost**, mikroreliefna razgibanost površja z **vrtačami ter doli/udornicami** in večinoma **tanka prst**. Zaradi odsotnosti vode na površini se jo je zbiralo v **kalih** in **štirnah**. Skupaj s podzemeljskim svetom je za Kras značilna izjemna **biodiverziteteta**. Na kamen ali Kras se kot identitetno pomembni preko dela človeških rok vežejo tudi **suhozidi ter delane vrtače** v naravnih območjih in **izredno specifična arhitektura** večinoma v naseljih. Z materialno kulturo Krasa je povezana tudi nematerialna - pogosto je ravno ta osnova za materialno ter jo kaže s tega vidika tudi primarno podpirati.

Specifika tal in podnebja sta botrovali razvoju **vinogradništva** in pridelavi **terana**. Vinogradi so razmeroma majhni in omejeni na okolico naselij. Vzpostavljeni so na območjih

¹ Ker se tudi identiteta Krasa skozi čas spreminja, smo v obzir vzeli predvsem tiste karakteristike prostora, ki jih v zadnjih desetletjih dojemamo kot tradicionalne. Časovno je identitetne lastnosti Krasa nemogoče poenotiti, saj so nekatere stare več stoletij (ali celo tisočletij; npr. gručasta/otočna zasnova poselitve, kali), nekatere pa dobro stoletje (npr. obsežne travniške površine in majhen delež gozda). Tudi dožemanje domačinov in obiskovalcev, kaj predstavlja identitetne značilnosti Krasa (npr. kateri naravni pojavi in njihove lastnosti-podnebje, raba tal), se skozi čas lahko spreminja.

z debelejšo prstjo in se prilegajo mikroreliefno razgibanem površju. Vinogradništvo je pomembno za krajinsko prepoznavnost prostora, kot pomembna kmetijska gospodarska panoga ter tudi z vidika enologije.

Za Kras je značilna razmeroma močna burja, ki je vplivala na arhitekturo vasi in skupaj s kmetijstvom na pridelavo pršuta.

Na področju tradicionalnega poselitvenega vzorca prevladujejo gosta gručasta naselja nizkih gradenj oz. otočna poselitev, kjer center predstavljajo vasi, okoli njih so vinogradi, njive in travniki, še bolj oddaljeni so gozdovi. Sledni so bili vedno sestavni del kraške krajine, čeprav v zadnjih stoletjih v precej krčeni obliki. Ti »kolobarji« okoli vasi so generalni, v drobnem pa prevladuje predvsem razdrobljen preplet manjših kmetijskih in gozdnih površin glede na naravne danosti (predvsem debelina prsti) in oddaljenost od naselja brez izrazitih in velikih goličav. Slednje so značilne za slabo poseljen hribovit JV del (npr. pobočje Vremščice). Stavbe so omejene na naselja, izven naselij se večinoma pomožni kmetijski objekti pojavljajo le na obsežnejših pašniških površinah. Naselja imajo gručast ali obcesten značaj z zvezdasto strukturo, ki je posledica organske rasti naselij vzdolž križajočih se cest. Zaradi relativno skromnih gospodarskih posegov na Krasu po 2. svetovni vojni se je tradicionalni vzorec poselitve in deloma arhitekture obdržal, sploh na območjih bolj oddaljenih od sedanjih občinskih središč. Kot izjemno ohranjen del tradicionalne arhitekture se pogosto izpostavljata Štanjel in Škocjan. Neposeljena območja so omejena predvsem na greben na meji z Italijo ter JV pretežno pašniški del. Za Kras je značilna odprta krajina brez izrazitih naravnih vertikalnih elementov v prostoru. Če so le-ti prisotni, so usmerjeni navzdol, v jame in udornice. Antropogeni elementi v prostoru, zlasti tradicionalni, temu sledijo.

Lipica izstopa po tradicionalni vzreji konjev lipicancev, ki pa ne dela prepoznavnosti le na področju vzreje specifičnih konj, ampak tudi na kulturni krajini v okviru Kobilarne Lipica. Na splošno je bila naravna podoba Krasa skozi stoletja antropogeno tako spremenjena, da površje Krasa danes več ne dojemamo kot naravno, ampak pretežno kot kulturno krajino.

Za Kras so značilne jame, z njihovega vidika pa številčnost, nadpovprečna velikost rogov in njihova gostota. Med izrazitejšimi velja izpostaviti ponor (kontaktni kras) in del podzemnega toka Reke skozi Škocjanske jame (UNESCO naravna dediščina, mednarodno pomembno mokrišče po Ramsarski konvenciji in MAB območje (človek in biosfera, Biosferno območje Kras) ter najstarejšo turistično jamo na svetu, Vilenico. Ti in pa številne druge turistične jame so širše prepoznavne tudi po visoki podzemni biodiverziteti, kar se skupaj s površinskimi habitatami odraža tudi v velikem deležu vključenosti v evropsko območja *Natura 2000* ter pod Ekološko pomembno območje Kras.

Pri Krasu je tako težko izpostaviti eno tipično identitetno lastnost. Izjemen je njihov preplet tako na kulturnem kot tudi na naravnem področju v obliki kulturne krajine ter nekatere specifične kraške oblike in območja (Škocjanske jame, Lipica; zgodovinski pomen), na katere se navezuje širše območje. Za nekaj kraških pojavov je značilen svetovni pomen. Na splošno se izraža tako naravna prepoznavnost kakor tudi kulturna, med njima pa obstaja tesen preplet. S strokovnega vidika ima Kras geomorfološko, speleološko, biološko, krajinsko, arhitekturno, etnološko, kulinarično in geološko izjemno vrednost.

Primerjalne prednosti in slabosti Krasa

Čeprav že identiteta kaže na prednosti in slabosti Krasa, ki Kras ločijo od ostalih (sosednjih) območij, jih kaže zaradi boljše opredelitve ciljev še jasneje izpostaviti. Pri tem smo se v veliki meri naslonili na *Pilotni projekt Kras-Iskanje novih razvojnih poti* (2001, 7), saj se primerjalne prednosti in slabosti dobro prepoznane in se le počasi spreminjajo v desetletnih obdobjih. Tako izpostavljamo naslednje **primerjalne prednosti** Krasa:

- dober geostrateški položaj (prehodnost, bližina večjih italijanskih mest),
- pokrajinska in strokovna/krasoslovna prepoznavnost - tudi v evropskem in svetovnem merilu,
- visoka biotska pestrost z razmeroma dobro ohranjenimi naravnimi območji, kjer se praktično povsod čuti prisotnost človeka,
- tradicionalnost pokrajine, dejavnosti in proizvodov, ki izhajajo iz posebnih naravnih in kulturnih danosti ter skromnih pritiskov s strani gospodarstva v 20. stoletju, ter
- visok obnovljiv energetske potencial (sončna energija², vetrna energija³, deloma uporaba biomase in geotermalna energija⁴),

kot **primerjalne slabosti** pa izpostavljamo:

- težke naravne razmere za razvoj intenzivnejšega kmetijstva, ki pa so hkrati tudi prednost za sedanjo ohranjenost naravnega okolja,
- neugodna demografska (in deloma izobrazbena) struktura prebivalstva,
- visoka ranljivost krasa oz. na splošno manjša nosilna sposobnost naravnega okolja.

Primerjalne prednosti Krasa so specifične značilnosti, ki Kras zaradi svoje identitete postavljajo v privilegiran položaj v primerjavi z ostalimi (bližnjimi) regijami, zato jih je smiselno v čim večji meri izkoristiti, slabosti pa odpravljati, če to ni v nasprotju z drugimi cilji.

Ranljivost Krasa

Na krasu/Krasu se pogosto izpostavlja njegova okoljska ranljivost oz. občutljivost, pri posegih človeka pa tudi njegova nosilna sposobnost, zato ju na tem mestu izpostavljamo. Ranljivost je posledica ostrih naravnih razmer in je praviloma prepoznana kot omejitvev. Je rezultat počasnosti in neintenzivnosti naravnih procesov, ki antropogene posege težko vzpostavljajo nazaj k naravnemu stanju. Čeprav ranljivih območij zaradi ostrih naravnih razmer praviloma človek ni intenzivneje izrabljajal, se je zlasti na Krasu zaradi razmeroma goste poselitve in hkrati majhne nosilne sposobnosti okolja ranljivost naravnega okolja zaradi odstranitve prvotne vegetacije ter s tem povezanih posledic še povečala. Prevelik človekov vpliv v ranljiva območja ima sedaj za posledico dalj časa trajajočo ali s

² Sončna energija je najbolj obnovljiv in regionalno izjemno privlačen naravni vir, katerega uporaba pa je sporna s strani varovanja kulturne dediščine in ohranjanja tradicionalne podobe Krasa.

³ Vetrna energija predstavlja močan naravni vir, ki pa je časovno nezanesljiv, njegova uporaba v energetske namene pa sporna s strani naravovarstvene stroke in s strani ohranjanja tradicionalne podobe Krasa.

⁴ Geotermalna energija je lahko ustrezen obnovljiv naravni vir za pridobivanje toplotne energije na Dolnjem Krasu, kjer je globina do podtalnice razmeroma nizka.

človeškega vidika tudi trajno izgubo oz. krnitev naravnih posebnosti Krasa, zato se jih je potrebno še posebej zavedati.

Nosilna sposobnost je običajno obratno sorazmerna ranljivosti (večja kot je ranljivost, manjša je nosilna sposobnost - in obratno). Nosilno sposobnost je težko enoznačno opredeliti, saj je odvisna od:

- narave posameznih elementov okolja oz. njihove specifične ranljivosti (voda, kamen, zrak, živalske in rastlinske vrste),
- specifične posameznega posega/onesnaževala (dolžina trajanja vpliva, tip snovi in koncentracije) ter
- zahtevane kvalitete posameznih elementov okolja (npr. za pitno vodo je ob istem vplivu nosilna sposobnost okolja prej presežena kot za vodo uporabljeno za namakanje).

Nosilna sposobnost je prostorsko in tudi časovno pogojena (npr. na mestu razredčevanja onesnažene s čisto vodo je nosilna sposobnost višja kot daleč stran od mesta razredčevanja; poleti ima zaradi nižjih naravnih pretokov podzemna voda manjšo nosilno sposobnost kot jeseni ob obilnih padavinah). Na splošno velja, da je nosilna sposobnost krasa zaradi večje ranljivosti manjša od nekraškega površja. Pri ocenjevanju konkretne nosilne sposobnosti dela krasa je potrebno vpliv ocenjevati vselej specifično.

Nadalje izpostavljamo predvsem tri izredno ranljive naravne elemente krasa, ki so karakteristični tudi za pokrajino Kras:

- relief/površje, prst in podzemlje,
- voda ter
- biodiverziteta.

Relief/površje, prst in podzemlje

Regionalni in lokalni relief (npr. uravnave, doli/udornice, vrtače) na Krasu je rezultat počasnega razvoja krasa preko več milijonov let. Manjši mikrorelief nastaja znatno hitreje, vendar je za njegovo oblikovanje še vedno potrebno nekaj tisoč do deset tisoč let. Nastanek in razvoj podzemnih jam traja običajno nekaj deset ali sto tisoč let, razvoj velikih fosilnih jam se meri tudi v milijonih let. Ker se pogoji in z njimi procesi v podzemlju v stotisočletjih običajno korenito spremenijo, večine antropogenih posegov v stare jame naravni procesi ne morejo več vrniti v prvotno stanje.

Tega se je potrebno dobro zavedati pri razvoju dejavnosti, saj z vidika človeških generacij prvotne vzpostavitve naravnega stanja praktično ni možna. S tega vidika je Kras/kras izjemno ranljiv. Zato ne preseneča, da je prva intenzivnejša poselitev Krasa v obliki vsaj tri tisoč let starih gomil in gradišč še danes zelo dobro vidna. Zaradi izdatnejših posegov bodo sedanji posegi na Krasu dobro opazni še veliko dlje.

Podobno ranljiva je prst, ki je bila na Krasu v preteklosti že znatno degenerirana, njena povrnitev blizu prvotnega stanja pa tudi po več kot stoletju in pol izjemnih prizadevanj (sajenje sestojev črnega bora) še ni končana. Tu se izpostavlja okoljetvorna funkcija

gozda, ki je z vračanjem organske snovi v tla, blaženjem ostrih podnebnih vplivov na tla ter njihovih posledic (vodna in vetrna erozija prsti, skromno zadrževanje padavinske vode, intenzivno segrevanje vrhnjih slojev tal) ter zagotavljanjem pogojev za velik del biotske pestrosti praktično edini zmožen vračati degradirani prsti debelino in rodovitnost, s tem pa podpirati tudi druge pojave v naravnih območjih⁵.

Voda

Voda na Krasu/krasu hitro ponikne v podzemlje, kjer je od njene količine, nihanja in fizikalno-kemijskih lastnosti odvisen geo(morfo)loški razvoj krasa, podzemnega živalstva in uporabnost za človeka (pitna voda). Lastnosti podzemnega toka, to so zlasti (a) odsotnost fotosinteze in s tem vezave hranil v organsko maso, (b) različne hitrosti toka (hiter po kraških kanalih in počasen preko razpok) ter (c) pretakanje preko odprtih in sifonskih rogov, vplivajo na večjo ranljivost kraških voda (predvsem slabo samočistilno sposobnost, hiter prenos onesnaženja in dolgotrajnost onesnaženja). Blizu površja lahko del negativnih antropogenih vplivov še intenzivno blaži vegetacija, zlasti gozd, globlje v podzemlju pa je praktično edini način zmanjševanja onesnaženosti vode redčenje, ki pa je danes vse preveč izrabljen potencial, zato prihaja do porasta onesnaženja pri skromnem redčenju v času nizkih pretokov (največkrat poleti).

Tega se je potrebno zavedati pri čiščenju odpadnih voda, gradnji večjih infrastrukturnih objektov (avtocesta, železnica, vetrne elektrarne) ter intenzivnejši kmetijski rabi prostora.

Biodiverzitet

Kras/kras je vrstno in podvrstno zelo pester na površju ter v podzemlju. Ohranjenost podzemnih živalskih in površinskih živalskih in rastlinskih vrst je posledica skromnih človeških posegov v preteklosti. Če so se rastlinske in živalske vrste po kraškem površju v geološki zgodovini neprestano selile zaradi klimatskih sprememb in so se nanje sposobne v določeni meri prilagoditi, pa to ne velja za podzemsko živalstvo, kjer je stopnja endemizma izredno visoka, življenjski cikli pa zelo dolgi. Zaradi počasnega obnavljanja so na Krasu ranljivi tudi gozdni ekosistemi, ki posredno zagotavljajo naravno ravnovesje in življenjski prostor tudi drugim rastlinskim in živalskim združbam, katerih življenjski cikel je pomembno povezan z gozdom, ter s tem ohranjajo širšo biotsko raznovrstnost.

Pri posegih v kraški prostor se je potrebno zavedati občutljivosti zlasti podzemnega živalstva, saj se ga že na lokalno omejenih območjih lahko trajno prizadane in je kot tako nenadomestljivo.

⁵ S tega vidika je ogozdovanje (naravno zaraščanje) in pogozdovanje (umetno sajenje gozdnega drevja) na zemljiščih, ki so manj primerna za kmetijske namene, potrebno prepoznavati v pozitivni luči, kmetijsko rabo pa v negativni, saj ni trajnostna.

Splošna razvojna usmeritev in splošna načela upravljanja z naravnimi območji na Krasu

Ker so naravna območja na Krasu v veliki meri kultivirana in vzdrževana s strani človeka, je potrebno podpirati **aktivno upravljanje z njimi**. Kot omejitev in hkrati razvojno priložnost naj se morajo upravljavci s prostorom jasno **zavedati ranljivosti Krasa, tradicionalne rabe prostora in njegove identitete**. Ob upoštevanju le-teh se sledi tudi bivanjskemu cilju, ki naj bo usmerjen k **dolgoročnemu zagotavljanju zmerne, a kvalitetnega načina življenja prebivalcev Krasa**. Kvalitete življenja naj se ne gradi le na ekonomskem cilju (dvig dohodka na prebivalca), ampak tudi na vzpostavljanju ugodnega socio-okoljskega okolja, ki naj bo naklonjen tudi kraškim živalskim in rastlinskim vrstam. **Splošni razvojni cilj** mora biti torej usmerjen k čim večji in učinkoviti, a trajnostni rabi naravnih virov⁶, kar pomeni usklajeno delovanje z vidika družbe, okolja in gospodarstva, kar bo ohranilo ustrezno okolje za razvoj prihodnjim generacijam. Ker je Kras čezmejna pokrajina, naj se razvija podobno in v čim večji meri **usklajeno na obeh straneh državne meje**. V splošnem torej lahko pritrdimo tudi **splošni viziji** razvoja Krasa iz *Pilotnega projekta Kras-Iskanje novih razvojnih poti* (2001, 7): »Kraški človek med čisto visoko tehnologijo in oživiljeno kraško krajino brez meja, *usidrano v razvoju dejavnosti na gospodarskem, socialnem, prostorskem in okoljskem področju, ki temelji na optimalnem izkoriščanju virov in danih primerjalnih prednosti, kar bo zagotavljalo trajnost in celosten razvoj celotnega območja s poudarkom na sodelovanju s sosednjimi območji*«.

Splošna načela upravljanja naravnih območij na Krasu morajo slediti predvsem:

- upoštevanju večfunkcionalnosti naravnih območij oz. načelom sodelovanja ter vključevanja, zaradi česar se pričakuje povezovanje in dialog med različnimi upravljavci naravnih območij, uradnimi institucijami, strokovnimi službami ter zainteresiranimi družbenimi skupinami, **tudi čezmejno**, zlasti pri podobnih in/ali skupnih interesnih dejavnostih ali pri vplivih, ki imajo čezmejni značaj,
- načelom celovitosti, trajnostne rabe naravnih virov oz. trajnostnega razvoja, pri čemer naj se upošteva vedno prisotna interakcija med okoljem, družbo in gospodarstvom,
- načelo vzdržnega prostorskega razvoja, kjer naj se spodbuja smotrna raba prostora z upadanjem človeških aktivnosti od poselitvenih jedr proti bolj oddaljenim območjem; širitev gradenj naj se omejuje s spodbujanjem prenove obstoječega stavbnega fonda ali gradnjo na že degradiranih površinah,
- načelo rasti na osnovi tradicije in identitete (ohranjanje prepoznavnosti prostora) oz. načelo preventive ter previdnosti, zlasti pri uvajanju za okolje netradicionalnih in potencialno dolgoročno škodljivih dejavnosti v prostoru,
- načelo spodbujanja gospodarske rabe naravnih območij na Krasu na področju kmetijstva, gozdarstva in turizma, zlasti kjer ni posebnih omejitev z vidika varovanja naravne in kulturne dediščine, a z upoštevanjem načela ekološke funkcije lastnine, v okviru katere naj se upošteva tudi potrebe drugih živečih organizmov (ohranjanje habitatov in biodiverzitete) ter funkcije nežive narave.

⁶ Izjema so mineralne surovine, ki zaradi svoje narave ne morejo biti rabljene trajnostno, se pa lahko omeji njihova raba v skladu s potrebami za zmeren življenjski standard.

Nosilci sledenja smernicam za doseganje ciljev

Za uspešno sledenje smernicam in doseganje ciljev je potrebno sodelovanje po vertikalni osi (država oz. pristojna ministrstva, medobčinske/regionalne strukture, lokalne skupnosti, krajevne/vaške skupnosti ter lastniki oz. najemniki zemljišč) in horizontalni osi (kmetijstvo, gozdarstvo, turizem, naravovarstvo in ohranjanje kulturne dediščine). Sodelovanje naj se podpira z vključenostjo strokovnih služb, ki imajo lastno strokovno znanje za reševanje problemov, nacionalne in nadnacionalne stike s stroko in lahko delujejo najbolj objektivno. Javno voljo naj se upošteva zlasti tam, kjer se izraža preko legitimno organiziranih skupin posameznikov v obliki društev in iniciativ. Za uspeh večine dejavnosti na lokalni ravni je ključno sodelovanje motiviranih in aktivnih domačinov posameznikov, ki morajo dejavnosti v prostoru usmerjati na lokalnem nivoju in jih sprejeti za svoje, kar garantira tudi njihovo vzdrževanje v prihodnosti, hkrati pa jih povezuje z bližnjim naravnim okoljem. Pri tem je potrebno posebno pozornost posvetiti zainteresiranim mladim, ki naj v manjših uspešnih projektih spoznavajo priložnosti za svojo podjetniško priložnost na Krasu.

Upravljanje s Krasom je pretežno zaradi zgodovinskih razmer razdeljeno tako območno (prostorsko) kot tudi področno (sektorsko). Ker so te Smernice posvečene upravljanju s Krasom, torej regionalnim oz. medobčinskim prostorom, je za skupen prostorski razvoj ključno strateško in operativno upravljanje na regionalni ravni, ki na strokovnem področju že uspešno poteka na področju gozdarstva in lovstva ter varovanja narave. Z upravnega vidika je potrebno poudariti potrebo po medobčinskem povezovanju za regionalno razvojno načrtovanje na ravni posameznih sektorjev (npr. prostorsko planiranje⁷, kmetijstvo, gozdarstvo in lovstvo, turizem in rekreacija, varovanje narave) ter povezovanje s strokovnimi regionalnimi institucijami. Povezovanje občin mora temeljiti na osnovi regijske pripadnosti, kar pomeni, da ko se upravlja s Krasom, morajo biti v skupno upravljanje vključene občine Sežana, Divača, Komen, Miren-Kostanjevica in Hrpelje-Kozina, kar bo zagotovilo podobne strateške in izvedbene usmeritve na regionalni ravni. To ne izključuje povezovanje občin tudi v druge regionalna združenja, če ležijo deli občin v drugih regijah. Ker se dejavnosti oz. sektorji na prostorski ravni prekrivajo in dopolnjujejo, je potrebno v čim večji meri izkoristiti medsektorski pristop, ki na sistemski ravni sicer obstaja, a se ga pri prostorskem načrtovanju premalo uporablja. Tako pri območnem kot tudi področnem sodelovanju je torej potrebno povezovanje na horizontalni ravni.

Razhajanja in medsebojna nesoglasja naj se konstruktivno tehtajo na medsebojnih ali širše organiziranih srečanjih (sestanki, delavnice, okrogle mize). Za predstavitev objektivnih osnov, stališč in idej, četudi manjših, naj se spodbuja javna predavanja ali predavanja znotraj v organiziranih skupin posameznikov. Na tovrstnih srečanjih naj se spodbuja in goji samoiniciativo s podjetniško miselnostjo - zlasti s predstavitvami dobrih praks s strani zelo ali povprečno uspešnih posameznikov, po možnosti Kraševcev - ter predstavlja in vzpodbuja okoljsko ter naravovarstveno ozaveščenost skupaj s krepitvijo zavesti o posebnostih, tradicionalni rabi, razvojnih prednostih in identiteti Krasa.

⁷ Izpostavlja se predvsem priprava OPN oz. določanje namenske rabe prostora, kjer se morajo uporabljati za Kras usklajena in čim bolj poenotena merila.

Smernice upravljanja z naravnimi območji na Krasu

Izhodišče za opredelitev smernic je sedanje stanje in želeno bodoče stanje (cilj). Ker je bilo stanje opisano v *Študiji o Krasu*, ga na tem mestu podrobneje ne obravnavamo. Zaradi fokusa Smernic smo načrtno zapostavili ugodno stanje, ki je rezultat dobro delujočih delov sedanjega upravljalvskega sistema in ga je potrebno vzdrževati tudi v bodoče. Kljub temu pa posebej izpostavljamo (a) probleme, ki so bili identificirani v *Študiji o Krasu*, saj predstavljajo stanje, ki ga je potrebno reševati prednostno, ter (b) potencialne grožnje. Na področju posameznega stanja (razvojnih problemov) opredelimo splošne in specifične cilje ter poti oz. smernice za doseganje ciljev. Slednje dosegamo s pomočjo ukrepov, ki izrabljajo primerjalne prednosti Krasa in (načrtno) pogosto niso usmerjeni direktno proti cilju, ampak ustvarjajo podporno okolje za kasnejše samodejno uresničitev ciljev. Na splošno je potrebno razvoj graditi na trdnih temeljih (ukrepi za vzpostavljanje primerne okolja) in ne zgolj na površnih hitrih »vizualnih« elementih, ki navzven sicer delujejo primerno, a so notranje šibki in zato ne morejo predstavljati močne podpore razvoju.

Smernice so glede na poglavja v *Študiji o Krasu* razdeljene na pet sicer prepletajočih se tematskih sklopov, in sicer:

- A. področje kmetijstva
- B. področje gozdarstva in lovstva,
- C. področje varovanja (narave),
- D. področje turizma in rekreacije in
- E. področje rabe naravnih virov.

Smernice so razdeljene na različne tematske sklope zaradi preglednosti, nikakor pa ne zaradi ločenosti. V tem pogledu je pri upravljanju naravnih območij vsekakor potreben medsektorski pristop. Smernice med posameznimi sklopi se medsebojno dopolnjujejo in so v čim večji meri usklajene, tako da načeloma ne prihaja do nasprotujočih se ukrepov. Ker so problemi velikokrat skupni različnim tematskim sklopom, se pogosto opisani pod različnimi sklopi z drugačne perspektive in deloma drugačnimi ukrepi, a z istimi cilji. Njihovo prekrivanje je prednost in bi se moralo izraziti v sinergiji, hkrati pa prekrivanje opozarja na izrazit medsektorski značaj upravljanja z naravnimi območji.

Zadnji tematski sklop posebej izpostavlja naravne vire, čeprav so le-ti deloma že zajeti v prejšnjih treh področjih.

A. Smernice za področje kmetijstva

Kmetijska in gozdna zemljišča obsegajo s klasičnega vidika rabe tal večino zemljišč na naravnih območjih Krasa. Upravljanje z njimi je večnamensko, saj zagotavlja osnovo za (a) dolgoročno gospodarsko izkoriščanje večine tal/prostora, (b) vpliva na krajinsko podobo teh območij, (c) na tradicionalno prepoznavnost oz. identiteto prostora, (č) biodiverziteto ter (d) poleg naselij in prometnic določa velik del vplivov na naravno okolje. Te namene mora kmetijstvo nujno ohranяти tudi v bodoče in jih lahko opredelimo kot glavne razvojne cilje.

Za doseganje ciljev je potrebno izpeljati več strukturnih sprememb, ki bodo vzpostavljale ustrezne pogoje za razvoj velikokrat zapostavljenega (a vesplošno pomembnega!) kmetijstva na Krasu. Med njimi se že vrsta desetletij izpostavlja izboljšanje lastniške in posestne strukture, ki ostaja bolj ali manj trd oreh. Lažje oblike zaokroževanja posesti kot nakup predstavljata menjava ali najem, ki sta prepogosto prezrti razvojni možnosti. Zaradi težjih obdelovalnih razmer, posledične razdrobljene rabe tal, potreb po varovanju kulturne krajine ter težjih globalnih gospodarskih razmer je potrebno v čim večji meri ohranjati samooskrbnost ob razvoju dopolnilnih dejavnosti (npr. turizem), hkrati pa vzpodbujati oblikovanje večjih kmetij, ki bodo lahko obdelovale večje kmetijske površine in bodo čim bolj gospodarsko uspešne. Za večje kmetije se mora v prostoru poiskati ustrezen prostor, v kolikor se zaradi svoje obsega ne morejo več razvijati v okviru obstoječega naselja. Posebno pozornost mora biti deležno vinogradništvo, ki se mora nadalje razvijati za ohranjanje prepoznavnosti oz. identitete Krasa. Za uspešen razvoj je potrebno regionalno horizontalno povezovanje med nosilci kmetijskih gospodarstev za prenos dobrih praks, skupen nastop na trgu in izboljšano medsebojno koordinacijo. Večjo vlogo je potrebno posvetiti strateškemu načrtovanju kmetijstva. Izkoristiti je potrebno razvojni potencial Krasa, ki se kaže v visoki stopnji ohranjenosti oz. biodiverzitete (ekološka in integrirana pridelava), nenazadnje pa tudi skromnost kraške prsti pri gojenju obstoječih zelišč (npr. šetraj, meta, žajbelj) uvajanju nekaterih novih kultur - dišavnic in zelišč (npr. sivka). Kljub prepotrebni aktivaciji kmetijstva na Krasu mora ta zaradi ranljivosti okolja (relief, prst, podzemna voda, biodiverziteta) še naprej vztrajati na svoji ekstenzivnosti.

Za kmetijstvo naj se uporablja le zemljišča, ki so zanj primerna, s tem pa se ne povečujejo njegove ranljivosti in zagotavljajo trajnosten razvoj. Tako bo hkrati ustavljeno zaraščanje kmetijskih zemljišč z višjo boniteto, ki morajo biti namenjena kmetijski rabi. Gradnja na kmetijskih zemljiščih višje bonitete ob regionalnem pomanjkanju dobrih kmetijskih zemljišč ravno tako ni sprejemljiva. Del zemljišč bo še vedno prekrival gozd, kar ni ob razdrobljenosti rabe tal, ki je tako značilna za Kras, nič spornega, del zemljišč pa bo kot vedno v zgodovini prehajal iz kmetijske rabe v gozdno, večinoma tudi preko koristne faze zaraščanja.

Sedanje stanje z izpostavitvijo problemov	Cilji		Smernice oz. ukrepi za doseganje ciljev
	Splošni	Specifični	
<p>Upadanje vitalnosti kmetijstva:</p> <ul style="list-style-type: none"> posestna in lastniška razdrobljenost kmetijskih zemljišč⁸, ogozdovanje kmetijskih zemljišč, neustrezno demografsko stanje lastnikov kmetijskih gospodarstev z opuščanjem kmetijskih gospodarstev, majhnost kmetijskih gospodarstev in slabo delujoč sistem najemništva oz. zakupništva, majhna vlaganja sredstev pridobljenih iz kmetijske dejavnosti⁹ 	<p>Vzpostaviti vitalen in komplementaren sistem tržnega in dopolnilnega-samooskrbnega kmetijstva, ki bo sposoben na čim bolj gospodaren način trajnostno izkoriščati naravni potencial kmetijskih površin na Krasu in s tem podpiral tudi naravovarstvo in turizem¹⁰, hkrati pa ne bo v pretiranem konfliktu z identiteto Krasa</p>	<p>Izboljšana posestna in lastniška struktura kmetijskih zemljišč ter posledično večja uporabnost in boljši dostop do kmetijskih zemljišč, s čemer se bodo izboljšali pogoji za učinkovitejše gospodarjenje z zemljišči ter ohranjalo kulturno krajino (kmetijska zemljišča)</p> <p>Ohranjanje in razvoj človeškega potenciala za upravljanje z regionalno</p>	<p>Spodbujanje prometa s kmetijskimi zemljišči med kmetijskimi gospodarstvi, in sicer v smeri:</p> <ul style="list-style-type: none"> zmanjševanja števila lastnikov (delni odkupi s strani solastnikov, odkupi s strani tretjih oseb), zmerne zaokroževanja posesti¹² (menjava, nakup) in spodbujanja najema/zakupa zemljišč, <p>vendar ob generalnem vzdrževanju mozaičnega prepleta gozdnih in kmetijskih površin ter sledenju osnovni parcelni razdelitvi na Krasu (suhozidi, naravni pregibi površja, poti, mejice) brez agromelioracij</p> <p>Posvetiti večjo vlogo izboljševanju starostne in izobrazbene strukture nosilcev kmetijskih gospodarstev s:</p>

⁸ Velikostna struktura in razdrobljenost posesti sta po mnenju agrarnih strokovnjakov dva od največjih agrarno-političnih problemov v Sloveniji (Kovačič 1995 po Bevc 2009, 6).

⁹ Naložbe v kmetijstvu so se v zadnjih letih povečale, vendar predvsem po zaslugi povečanih sredstev za prestrukturiranje iz evropskih in nacionalnih virov (*Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007-2013*, 2007, 8) ter ne na podlagi vlaganj iz dobička kmetijskih dejavnosti.

¹⁰ Posredno se bo preko doseganja tega cilja izboljšala tako vizualna podoba Krasa pomembna z vidika njegove tradicionalne identitete in turizma (obdelanost kmetijskih zemljišč, urejenost dostopnih poti)) kakor tudi funkcionalna podoba krasa z vidika naravovarstva (zadrževanje procesa ogozdovanja, to je naravnega zaraščanja kmetijskih površin).

¹² Zaradi vrste prednosti in problematike razdrobljenosti zemljišč je bila zložba zemljišč spodbujena v okviru 1. osi skupne kmetijske politike preko *Uredbe o ukrepih 1., 3. in 4. osi Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007-2013* (Ur.l. RS 73/2008 s spremembami), ki zagotavlja tudi finančna sredstva. Primer dobre prakse je izvajanje zložb na Bavarskem (Bevc 2009), ki pa bi ga bilo potrebno prilagoditi slovenskim in regionalnim okvirom (Krasu), saj k visoki stopnji biotske raznovrstnosti, ohranjenosti habitatov ter ostali naravni in krajinski pestrosti prispeva tudi razdrobljena struktura kmetijskih in gozdnih zemljišč (*Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007-2013*, 2007, 10).

		<p>večjimi (vendar z evropskega vidika še vedno majhnimi do srednje velikimi) kmetijskimi gospodarstvi - podpora mladim, izobraženim in motiviranim lastnikom kmetijskih gospodarstev, ki bodo v skladu s trajnostnim pristopom zmožni tudi tržno izkoriščati večje površine kmetijskih zemljišč, s tem nadgradili trenutno pretežno dopolnilne kmetijske dejavnosti, zagotavljali dohodek iz kmetijstva sebi (in drugim) ter vzdrževati večja območja kulturne krajine</p> <p>Ohranjanje sedanjega obsega vinogradniških površin, s čemer se ohranja identiteta pokrajine, turistična privlačnost in (dodaten) vir zaslužka</p> <p>Ohranjen in vzpodbujen dopolnilni-samooskrbni sistem kmetijstva, s čemer bo</p>	<ul style="list-style-type: none"> • podporo pri izobraževanju, • podporo pri prevzemu in rasti mladim perspektivnim nosilcem kmetijskih gospodarstev, ki so pripravljeni trajnostno upravljati s kmetijskimi (in gozdnimi) zemljišči), <p>Spodbujati obnovo vinogradniških površin, s čemer se bo ohranjalo identitetno podobo kulturne krajine ter zagotavljalo (dodaten) dohodek samooskrbnemu ali tržno usmerjenemu kmetijstvu</p> <p>Spodbujati nadaljnje povezovanje med pridelovalci vina/grozdja in turizmom, s čemer se zagotavlja neposredna vez med pridelavo in odkupom; »reaktivacija« vinske ceste</p> <p>Promocija organsko in ekološko pridelane hrane in kvalitet sodobnega načina življenja, pri</p>
--	--	---	---

		<p>zagotovljeno vzdrževanje (in dopolnilna gospodarska raba) tudi manjših in razpršenih gospodarsko manj zanimivih kmetijskih zemljišč, hkrati pa ohranjen pridelovalni potencial zemljišč za primer zaostrenih gospodarskih razmere</p> <p>Zagotovitev ekonomske rentabilnosti kmetijske proizvodnje v evropskem/globalnem kmetijstvu zaradi slabših talnih pogojev in trajnostnega ohranjanja le-teh</p> <p>Diverzificiranost panog na regionalni ravni in na ravni kmetijskih gospodarstev znotraj kmetijstva in izven njega¹¹, s čemer se zmanjša občutljivost na tržna nihanja, bolezni in druge škode ter odvisnost zgolj od ene panoge</p>	<p>čemer se umsko pisarniško delo dopolnjuje s fizičnim delom v naravnem okolju, vzdržuje stik z bivalnim okoljem, zagotavlja dolgoročna prehranska varnost ter ohranja manjši okoljski vpliv zaradi manjše uporabe pesticidov in umetnih gnojil</p> <p>Vzdrževati sistem nadomestil za težje obdelovalne razmere, varovanje narave in pitne vode¹³ (nadomestila na področju kmetijstva), saj kmetijstvo na Krasu praktično nikoli ni zadostovalo za preživetje</p> <p>Spodbujanje uvajanja dopolnilnih panog na kmetijskih gospodarstvih in izobraževanja na področju le-teh, ki pa s svojim obsegom ne smejo ogrozati primarne panoge, lahko pa jih dolgoročno zamenjajo, ravno tako pa ne smejo biti v pretiranem konfliktu z identiteto in povečanjem okoljske nevarnosti za Kras</p>
--	--	---	---

¹¹ Diverzifikacija podeželskega gospodarstva, posebej na področju kmetijstva, je ena izmed prioritetenih strateških usmeritev slovenskega kmetijstva zapisana tudi v strateških načrtih in uredbah kmetijske politike (*Uredba o ukrepih 1., 3. in 4. osi Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007-2013 (Ur.l. RS 73/2008 s spremembami)*).

¹³ Na področju kmetijstva obširno izvajanje kmetijsko-okoljskih ukrepov pomaga pri vzdrževanju obdelanosti kmetijskih površin in pri ohranjanju večnamenske vloge kmetijstva. Ti ukrepi so bili doslej tudi najbolj pomemben del politike razvoja podeželja ter so dobro sprejeti pri upravičencih in v javnosti (*Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007-2013, 2007, 9*).

		<p>Okrepljena vloga tržne integrirane in ekološke pridelave, s čemer se bolje izkorišča naravni potencial Krasa, dosega višje odkupne vrednosti, lažje dosega merila ustreznosti pridelkov, prideluje kakovostno in varno hrano ter ohranja majhen pritisk na okolje s strani kmetijstva</p> <p>Koordinirana in s tem tržno učinkovitejša izraba geografsko zaščitene</p>	<p>Spodbuja naj gojenje starih in uvajanje za Kras »novih« primernih ekstenzivnih kultur, kot so npr. zelišča in dišavnice, ter izobraževanja o možnostih uvajanja le-teh, saj načeloma dobro ustrezajo kraškim talnim razmeram in prinašajo velik dohodek na razmeroma majhnih pridelovalnih površinah</p> <p>Spodbujanje integrirane in ekološke pridelave kmetijskih pridelkov ter izobraževanje na tem področju</p> <p>Spodbujanje sonaravne reje domačih živali in vzpodbujanje avtohtonih slovenskih pasem (npr. ovca istrska pramenka, pes kraški ovčar, konji lipicanci)</p> <p>Boljša izraba »znamke« <i>Natura 2000</i> v okviru promocije v zdravem okolju ter sonaravno pridelane hrane¹⁴, npr. pri čebelarstvu</p> <p>Dvigovanje prepoznavnosti geografsko zaščitene kmetijskih pridelkov in nadgraditev povezave</p>
--	--	---	---

¹⁴ Območja *Natura 2000* obsegajo kar 35,5 % slovenskega ozemlja (od teh je 71 % gozdov), pod območji *Natura 2000* pa je 30 % kmetijskih in gozdnih površin, s čimer se glede deleža teh območij uvrščamo v sam evropski vrh (*Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007-2013*, 2007, 10), vendar tega ne znamo uspešno tržiti.

		<p>pridelkov - tudi pod enotno čezmejno blagovno znamko »Kras«</p> <p>Na regionalni (medobčinski) ravni horizontalno povezani nosilci kmetijskih gospodarstev z vključenostjo strokovnih služb, s čemer se spodbuja pretok informacij, prenos dobrih praks, izkušenj, delež pravih naložb, inovativnost, socialno druženje, večje so tudi možnosti za uvajanje novih primernih kmetijskih kultur ter boljše zastopanje interesov in prepoznavnosti izven regije</p>	<p>med njihovo pridelavo na eni ter gostinstvom ter trgovino na drugi strani, s čemer se bolje izkoristi potencial zaščitene izdelke, v ustreznejši meri garantira odkup, vzdržuje stik pridelave s potrebami na trgu in ohranja konkurenčnost</p> <p>Koordinirano sodelovati na čezmejnem področju, saj gre za enotno geografsko zaključeno območje</p> <p>Spodbujati horizontalno povezovanje med nosilci kmetijskih dejavnosti (formalna in neformalna regionalna združenja kmetov ter njihovo vključevanje v nacionalne in čezmejne povezave na osnovi njihove regionalne pripadnosti ali panoge, s katero se ukvarjajo, ter njihov skupen nastop na trgu¹⁵), s čemer se podpira horizontalno (čezmejno) povezovanje, povezuje za potrebe skupnega trženja in nastopa na trgu ter povečuje prenos znanja in izkušenj</p>
--	--	---	---

¹⁵ Slaba tržna organiziranost in nizek tržni delež ekoloških proizvodov in ekoživil je eden ključnih problemov nadaljnega razvoja ekološkega kmetijstva v RS (*Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007-2013*, 2007, 8), hkrati pa razvojni potencial za prihodnost. Drug problem pri trženju je prepoznavnost kmetijskih pridelkov višje kakovosti, saj je poznavanje označb je med potrošniki zelo pomanjkljivo, v prihodnje pa bodo zato potrebna večja vlaganja na področju promocije in pospeševanja prodaje posebnih pridelkov oziroma živil (*Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007-2013*, 2007, 9).

		<p>Okrepljena povezava kmetijstva s turizmom</p> <p>Posegi s strani okrepljene kmetijske dejavnosti so v odprtem prostoru dovoljeni, a niso moteči za kraško okolje</p>	<p>Nadaljnje spodbujanje turizma kot dopolnilne dejavnost na manjših kmetijskih gospodarstvih, spodbujanje tradicionalnih kmetijskih dejavnosti in njihove rabe v turistične namene, s čemer se bo okrepila sinergija med kmetijsko dejavnostjo in turizmom ter okrepila kmetijska dejavnost v prostoru</p> <p>Omogočanje postavljanja enostavnih kmetijskih objektov znotraj ali na rob naselij, pri čemer naj ima obnova obstoječega stavbnega fonda prednost, ter omejevanje njihovega postavljanja v odprtem prostoru, če pa je to neizbežno potrebno, pa naj se sledi tradicionalnim oblikam in dimenzijam ter zagotovi rabo v skladu z njihovo primarno namembnostjo</p>
Odsotnost poglobljenega prostorskega in razvojnega načrtovanja na področju kmetijstva ¹⁶	<p>Kmetijstvo na Krasu je v večji meri koordinirano, razvojno in prostorsko načrtovano kar ustvarja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - boljše pogoje za strateško zastopanje skupinskih kmetijskih interesov, - za skupno medsektorsko upravljanje s Krasom, - za skupno prostorsko načrtovanje ter razvojno načrtovanje kmetijstva na Krasu, - učinkovitejši dostop do potencialne in dejanske rabe ter morebitno preusmeritev dejanske rabe (npr. zaradi slabih obdelovalnih razmer, ranljivosti okolja, varstva pitne vode), 	<p>Vzpostavitev institucije ali prevzem nalog s strani obstoječe institucije za regionalno načrtovanje in prenos najbolj ustreznih kmetijskih dejavnosti v prostor</p> <p>Vzpostavitev regionalnega informacijskega portala oz. nadgraditev obstoječih prostorskih</p>	

¹⁶ Ta problem se pogosto izpostavlja pri določanju namenske rabe prostora (pripravi OPN) in varovanju Krasa.

	<p>- za regionalen dostop do razpoložljivih kmetijskih zemljišč in poenostavitev postopkov najema/odkupa, pri čemer kmetijske svetovalne službe še naprej opravljajo naloge na področju individualnih svetovanj kmetijskim gospodarstvom</p>	<p>baz podatkov, ki bosta na enostaven način predstavljala regionalni (kraški) potencial in trenutno/dejansko rabo kmetijskih zemljišč ter bosta tako spodbujala aktivno upravljanje in promet s kmetijskimi zemljišči</p>
<p>Porast škod na kmetijskih površinah zaradi divjadi in zavarovanih prostoživečih živalskih vrst (zlasti velikih zveri)</p>	<p>Usklajeno delovanje nosilcev kmetijskih gospodarstev in lovcev/naravovarstvenikov pri urejanju sobivanja kmetijstva in prosto živečih živalskih vrst, s čemer zagotavljamo kmetijsko rabo prostora in hkrati ščitimo (ogrožene) živalske vrste na istih zemljiščih</p>	<p>Izboljšanje in disperzija znanja o ekologiji divjadi, vzdrževanje primerne številčnosti divjadi in izvajanje zmernih preventivnih ukrepov (npr. z prenosnimi elektromrežami in pastirskimi psi) pri pašništvu za povečanje varnosti zlasti drobnice, s čemer bo manj škode na kmetijskih površinah (škoda na travniških, njivskih in vinogradniških površinah, neposredna škoda na domačih živalih)</p> <p>S preventivnimi ukrepi (vzpostavljanje ustreznih pogojev, kot so npr. vzdrževanje gozdnih kalov, mlak in kaluž, ohranjanje plodonosnega grmovja in košenin) zadrževati gozdno divjad v ali blizu večjih gozdnih površin</p> <p>Pri urejanju pašnih površin je potrebno ohraniti migracijske poti prostoživečih živalskih vrst in ograje postaviti brez poškodb na drevesni vegetaciji</p>

<p>Porast škodljivcev (gradacija žuželk) in bolezni ter posledično škod na kmetijskih kulturah - tudi kot posledica globalnega trgovanja in sprememb podnebja</p>	<p>Zmanjšanje občutljivosti kmetijskih kultur ter dobra pripravljenost za učinkovito ukrepanje ob prvem pojavu škod, s čemer se intenzivneje deluje na preventivi, zmanjšuje reakcijski čas ob pojavu škod in ustrezneje ukrepa</p>	<p>Gojenje vrst in sort kmetijskih rastlin, ki so prilagojene lokalnemu okolju (predvsem tlom in podnebj) ter ukrepanje z okolje manj obremenjujočimi fitofarmaceutskimi sredstvi, če blažji ukrepi ne zadostujejo</p> <p>Informiranje in izobraževanje lastnikov kmetijskih zemljišč o nevarnosti zlasti novih globalno prenesenih žuželk in bolezni in načina ukrepanja zoper njih</p> <p>Vzpostavljanje nadzora nad obsegom in širjenjem tujerodnih invazivnih vrst</p>
<p>Širjenje prometne in obrtno-podjetniške infrastrukture</p>	<p>Prometna infrastruktura, ki bo zadovoljevala evropske, nacionalne, regionalne in lokalne potrebe in ne bo prekomerno posegala v okoljske in družbene razmere</p>	<p>Omejevanje pretiranega širjenja cestne in železniške infrastrukture, zlasti v prometno bolj odmaknjenih predelih Krasi, ki so praviloma tudi bolje ohranjeni, ter prilagajanje okoljskim in družbenim razmeram, kjer je širjenje potrebno</p> <p>Vzpostavljanje dobre dostopnosti do kmetijskih zemljišč na območjih novih prometnic</p> <p>Vključevanje lokalnih skupnosti v odločanje o lokalnem poteku evropskih in nacionalnih koridorjev</p>

	<p>Obseg večje obrtno-podjetniške infrastrukture ustreza regionalnim potrebam, se načrtuje na regionalni ravni in je dobro izkoriščen</p>	<p>Načrtovanje večje obrtno-podjetniške infrastrukture na regionalni ravni s prilagajanjem krajinski podobi ter ekološkim značilnostim Krasa (ranljivost; t.i. eko gospodarske cone)</p> <p>Boljše izkoriščanje že obstoječe večje obrtno-podjetniške infrastrukture; če povpraševanje presega potrebe, iskanje opremljenih površin izven regije ali širjenje na regionalni osnovi na že degradirane površine na obrobju večjih naselij</p> <p>Dopuščanje (in spodbujanje) organskega širjenja manjših obrtno-podjetniških dejavnosti znotraj ali na robu naselij, če to objektivno ne moti prebivalcev</p>
--	---	---

B. Smernice za področje gozdarstva in lovstva

Gozd je naravna podoba Krasa, ki pa je bila s kultivacijo znatno spremenjena. Spremembe v 2. polovici 20. stoletja so povzročile stihijsko vračanje proti prvotnemu naravnemu stanju, ki se ga je ponekod pospeševalo, na redkih mestih pa celo omogočalo preko odpornih tujerodnih drevesnih vrst. Generalni cilj na področju gospodarjenja z gozdovi¹⁷ je zagotovitev aktivnejšega trajnostnega gospodarjenja z gozdom glede na njegovo prevladujočo funkcijo v prostoru v smeri pospeševanja klimatsko pogojene in zato odpornejše gozdne vegetacije, ki bo omogočala tudi ekonomsko gospodarjenje z višjo dodano vrednostjo. Podobno kot pri kmetijskih zemljiščih je tudi tu potrebno poskrbeti za ustrezne lastniške in posestne razmere za ekonomsko gospodarjenje z gozdom. Na boljših rastiščih bo gozd ohranjal in izboljšal tudi potencial kraških tal za potencialno aktivacijo v kmetijske namene, če bi se družbene in gospodarske razmere v prihodnosti znatno spremenile. V gozdnogospodarskem obdobju izboljšane lastniške in posestne razmere bodo takrat delovale kot razvojna prednost.

Na delih Krasa, kjer je gozdna vegetacija prevladujoč tip vegetacije v prostoru, naj se sledi oblikovanju strnjenih kompleksov gozda. Potrebno je uravnotežiti razmerje razvojnih faz s povečanjem deleža mladovij in sestojev v obnovi ter zmanjšanjem deleža drogovnjakov in panjevskih sestojev. V izmenjanih sestojih, kjer se pojavlja prevladujoč delež tujerodnih drevesnih vrst, je potrebno popestriti drevesno sestavo z avtohtonimi listavci in s tem prispevati k njihovi večji ekološki in mehanski stabilnosti ter odpornosti. V mlajših sestojih z bogato in dobro zasnovo na boljših rastiščih mora biti nega intenzivnejša. Zagotoviti je potrebno monitoring gozdov kot preventiva varstva gozdov pred boleznimi in gradacijami žuželk. Dopolniti in vzdrževati je potrebno obstoječo protipožarno infrastrukturo, gozdnogojitvene ukrepe pa usmeriti v zmanjševanje požarne ogroženosti sestojev. Potrebno je izboljšati odprtost gozdov z gozdnimi cestami in gozdnimi vlakami. Uporabo sodobnih tehnologij in organizacijskih oblik je potrebno uveljavljati pod pogojem skladnosti s terenskimi in sestojnimi razmerami ter funkcijami gozdov. Lastnike gozdov je potrebno osveščati in izobraževati o pravilnem, varnem in ekonomičnem gospodarjenju z gozdom, jih seznanjati o možnostih financiranja in sofinanciranja gozdnih del ter nakupa gozdarske strojne mehanizacije.

Na področju prostoživečih živalskih vrst je potrebno prilagoditi njen vpliv na naravno okolje in kmetijstvo ter z njo upravljati v smeri trajnostne rabe gozdnih in kmetijskih površin. Ohraniti in krepiti je potrebno stabilnost gozdnih ekosistemov z usklajenimi odnosi med rastlinsko in živalsko komponento ter nemotenim naravnim pomlajevanjem.

¹⁷ Gospodarjenje z gozdovi obsega opravljanje varstvenih in gojitvenih ter vseh drugih del, ki so potrebna za zagotavljanje ekoloških in socialnih funkcij gozdov, gradnjo in vzdrževanje gozdne infrastrukture, izkoriščanje in rabo gozdov ter razpolaganje z gozdovi. Podrobnejše usmeritve za gospodarjenje z gozdovi so navedene v *Gozdnogospodarskem načrtu Kraškega gozdnogospodarskega območja (2011-2020; 2012)*.

Sedanje stanje z izpostavitvijo problemov	Cilji		Smernice oz. ukrepi za doseganje ciljev
	Splošni	Specifični	
Posestna in lastniška razdrobljenost gozdnih zemljišč	Vzpostaviti takšen obseg gozdnih zemljišč, ki bo omogočal boljšo ekonomsko izrabo gozdov in spodbujal vlaganja vanje	<p>Izboljšana posestna in lastniška struktura gozdnih zemljišč, s čemer se bodo izboljšale lastniško-posestne razmere za lažje in učinkovitejše gospodarjenje z gozdom, aktivneje upravljalo z njim in spodbujalo naložbe vanj</p> <p>Na regionalni (meddržavni) ravni horizontalno povezani močnejši lastniki gozdov z vključenostjo strokovnih služb, s čemer se spodbuja pretok informacij, prenos dobrih praks, izkušenj, socialno druženje ter zmanjšujejo stroški v primeru sečnje in spravila lesa¹⁸</p>	<p>Spodbujanje prometa z gozdnimi zemljišči, in sicer z:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zmanjševanjem števila lastnikov (delni odkupi s strani solastnikov, odkupi s strani tretjih oseb), • zmernim zaokroževanjem posesti (menjava, nakup) in vendar ob generalnem sledenju osnovni parcelni razdelitvi na Krasu (suhozidi, naravni pregibi površja, poti) <p>Spodbujati horizontalno povezovanje med lastniki gozdnih zemljišč (formalna in neformalna regionalna združenja lastnikov gozdnih zemljišč ter njihovo vključevanje v nacionalne in čezmejne povezave), s čemer se podpira horizontalno (tudi čezmejno) povezovanje, povečuje odkupno vrednost lesa in njegov količinski posek ter povečuje prenos znanja in izkušenj</p>
Neusklajen odnos med živalsko in rastlinsko komponento v gozdnem prostoru, ki deloma vzrok za nastanek škod v kmetijstvu - glej poglavje Porast škod na	Ohraniti in krepi stabilnost gozdnih ekosistemov z usklajenimi odnosi med rastlinsko in živalsko komponento ter nemotenim naravnim pomlajevanjem		Zagotoviti ter vzdrževati ugodne prehranske razmere za divjad in ostale prosto živeče živalske vrste (plodonosne drevesne vrste, grmišča) pa tudi osnovati in vzdrževati za divjad pomembne

¹⁸ S tega vidika ukrepe podpira tudi *Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007-2013* (2007, 9).

kmetijskih površinah zaradi divjadi v sklopu kmetijstva)	Usklajeno delovanje nosilcev kmetijskih gospodarstev in lovcev/naravovarstvenikov pri urejanju sobivanja kmetijstva in prosto živečih živalskih vrst, s čemer zagotavljamo kmetijsko rabo prostora in hkrati ščitimo (ogrožene) živalske vrste na istih zemljiščih	ekosisteme (kaluže, lazi) v gozdnem prostoru Vzdrževanje primerne številčnosti divjadi in izvajanje zmernih preventivnih ukrepov (npr. z prenosnimi elektromrežami in pastirskimi psi) pri pašništvu za povečanje varnosti zlasti drobnice, s čemer bo manj škode na gozdnih (objedanje) in kmetijskih površinah (škoda na travniških in njivskih površinah, neposredna škoda na domačih živalih)
Porast škodljivcev (gradacija žuželk) in bolezni ter posledično škod na gozdnem ekosistemu - tudi kot posledica globalnega trgovanja in sprememb podnebja	Zmanjšanje občutljivosti gozdne vegetacije na gradacije žuželk in bolezni ter zagotovitev monitoringa gozdov kot preventivo varstva gozdov za učinkovito ukrepanje ob pojavu gradacije žuželk in bolezni	Aktivnejše upravljanje z gozdom, pri čemer naj se spremlja zdravstveno stanje gozdov tudi v okviru monitoringa, pojav bolezni v njih in v čim krajšem času omeji gradacijo žuželk in bolezni predvsem z odstranjevanjem poškodovanih/obolelih dreves Informiranje in izobraževanje lastnikov gozdov o nevarnosti zlasti novih globalno prenesenih žuželk in bolezni in načina ukrepanja zoper njih
Širjenje prometne in obrtno-podjetniške infrastrukture (glej tudi istoimensko poglavje v sklopu kmetijstva)	Prometna infrastruktura, ki bo zadovoljevala evropske, nacionalne, regionalne in lokalne potrebe in ne bo prekomerno posegala v okoljske in družbene razmere	Omejevanje pretiranega širjenja cestne in železniške infrastrukture, zlasti v prometno bolj oddaljenih predelih Krasa, ki so praviloma tudi bolj ohranjena, ter prilagajanje okoljskim in družbenim razmeram, kjer je

	<p>Obseg obrtno-podjetniške infrastrukture ustreza regionalnim potrebam, se načrtuje na regionalni ravni in je v polni meri izkoriščen</p>	<p>širjenje potrebno</p> <p>Vzpostavljanje dobre dostopnosti do gozdnih zemljišč na območjih novih prometnic</p> <p>Vključevanje lokalnih skupnosti v odločanje o lokalnem poteku evropskih in nacionalnih koridorjev</p> <p>Načrtovanje večje obrtno-podjetniške infrastrukture na regionalni ravni s prilagajanjem krajinski podobi ter ekološkim značilnostim Krasa (ranljivost; t.i. eko gospodarske cone)</p> <p>Boljše izkoriščanje že obstoječe večje obrtno-podjetniške infrastrukture; če povpraševanje presega potrebe, iskanje opremljenih površin izven regije ali širjenje na regionalni osnovi na že degradirane površine na obrobju večjih naselij</p> <p>Dopuščanje (in spodbujanje) organskega širjenja manjših obrtno-podjetniških dejavnosti znotraj ali na robu naselij, če to objektivno ne moti prebivalcev</p> <p>Seznanjanje lastnikov gozdov in investitorjev o potrebnih</p>
--	--	--

			dovoljenjih za posege v gozdni prostor in sečnjo, z namenom zmanjšanja količine nedovoljeno posekanega lesa in števila posegov v gozdni prostor
Velika požarna ogroženost naravnega okolja (zlasti gozdov)	Zmanjšana ogroženost pred požari in ohranjanje sistema varstva pred požari v naravnem okolju, s čemer se dolgoročno varuje degradacija gozda, hkrati pa zagotavlja varnost za poselitvena območja		<p>Zmanjšanje potencialnih nevarnosti za izbruh požarov, predvsem z gozdnogojitvenimi ukrepi, ki naj bodo usmerjeni k zmanjševanju požarne ranljivosti sestojev, s hitrim obveščanjem, vzdrževanjem in dopolnjevanjem protipožarne infrastrukture (zidov), zlasti ob železniških progah</p> <p>Vzdrževanje in dograjevanje sistema gozdnih presek ter gozdnih cest do optimalne odprtosti potencialno najbolj požarno ogroženih območij</p> <p>Vzpostavitev gozdarske dežurne protipožarne službe</p>
Velik delež pionirskih gozdov in visok delež tujerodnih drevesnih vrst v drevesni sestavi ob nepoznavanju primarnih gozdnih združb	Vračanje k primarnim klimaksnim gozdnim združbam ¹⁹ , ki je talno in podnebno najbolj prilagojena lokalnemu okolju	V izmenjanih sestojih popestriti drevesno sestavo z avtohtonimi listavci in s tem prispevati k njihovi večji ekološki in mehanski stabilnosti ter odpornosti	<p>Postopen prehod od borovih nasadov h klimaksnim združbam predvsem v okolju, kjer so borovi nasadi opravili svojo primarno funkcijo (površinska zaščita tal, dvig deleža organske snovi v prsti)</p> <p>Izvajanje gozdnogojitvenih ukrepov (nege) v drogovnjakih in panjevcih s ciljem pospeševanja</p>

¹⁹ To je naravni vegetacijski združbi, ki je značilna za določeno okolje glede na lokalne naravne razmere.

		<p>Nadaljnje zmanjševanje deleža iglavcev in drugih tujerodnih drevesnih vrst</p> <p>Boljše poznavanje klimaksnih združb</p>	<p>klimaksnih gozdnih združb</p> <p>Vzgoja klimaksnih drevesnih združb na delno zaraščenih površinah, kjer dolgoročno ni predvidena kmetijska dejavnost</p> <p>Obnova borovih gozdov naj poteka hitro, s pomladitveno dobo 5-10 let in na večjih površinah</p> <p>Omejevanje širjenja invazivnih tujerodnih vrst²⁰ z odpravljanjem pogojev za njihov uspešen razvoj (tudi z omejevanjem požarov) in s fizičnim odstranjevanjem, kjer z omejitvijo rastnih pogojev ne moremo učinkovito doseči cilja</p> <p>Vlaganje v fitocenološke raziskave o potencialnih klimaksnih gozdnih združbah na Krasu in njihovi vlogi v sedanjih deloma spremenjenih talno-podnebnih pogojih</p>
<p>Šibko in mestoma neustrezno gospodarjenje v gozdnem prostoru:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zaprtost gozdov, • nedovoljena sečnja in drugi posegi v gozd in gozdni prostor, • skromna investicijska vlaganja v gozdni prostor, 	<p>Gospodarsko aktivnejše in sonaravno-trajnostno gospodarjenje z gozdovi ob spoštovanju veljavnih predpisov in GGN Zavoda za gozdove Slovenije</p>	<p>Večja odprtost gozdov s prometnicami, kar bo omogočilo lažje in intenzivnejše gospodarjenje z gozdom</p>	<p>Optimalno odpiranje gozdnih zemljišč z gozdnimi cestami in vlakami</p> <p>Gospodarjenje z gozdom naj poteka na podlagi sproščene tehnike gojenja gozdov, ki se najbolj prilagaja rastiščni in sestojni pestrosti ter upošteva</p>

²⁰ Velja ustavljati tudi širjenje drugih invazivnih tujerodnih rastlinskih (npr. pelinolistne žvrklje-ambrozija) in živalskih vrst.

<ul style="list-style-type: none"> • slabo vzdrževanje gozdov in nedoseganje možnega poseka, • panjevsko gospodarjenje in odsotnost ustrezne oblike gospodarjenja z gozdom, • šibka izkoriščenost potenciala povečane številčnosti divjadi za razvoj lovskega turizma 		<p>Zmanjšanje nedovoljenih posegov (predvsem sečenj) v gozdnem prostoru</p> <p>Povečanje interesa, znanja in posledično gospodarskih aktivnosti (naložb) v gozd za večnamensko trajnostno gospodarjenje z gozdom</p>	<p>mnogonamensko vlogo gozda; prevladuje naj skupinsko postopni gozdnogojitveni sistem; sodobne tehnologije in organizacijske oblike naj se uporablja pod pogojem skladnosti s terenskimi, naravovarstvenimi (ohranjanje mikroreliefa, ranljivost z vidika potencialnega onesnaženja) in kulturnovarstvenimi (ohranjanje suhozidov) ter sestojnimi razmerami ter funkcijami gozdov</p> <p>Izboljšati kadrovske pokritosti inšpekcijskih služb, sankcionirati nedovoljene posege v gozdni prostor in izobraževati lastnike gozdov o pomenu gozdov na Krasu</p> <p>Aktivno upravljanje z gozdom ob upoštevanju večnamenske vloge gozdov, stopnje poudarjenosti posameznih funkcij gozdov, naravnih danosti, biotske raznovrstnosti, splošnih gospodarskih razmer in posestne strukture teh gozdov, kar bo okrepilo dohodek od gozda, zagotovilo boljše lesne sortimente in večjo rabo biomase ter usmerilo sedanje gozdne združbe proti naravnim, ki so na okolje najbolj odporne</p>
--	--	--	---

		<p>Povečanje znanja o gospodarjenju z gozdom na Krasu</p>	<p>Zagotovitev boljše lastniško-posestne strukture (glej prvi problem, cilje in ukrepe v sklopu gozdarstva)</p> <p>Uravnotežiti razmerje razvojnih faz s povečanjem deleža mladovij in sestojev v obnovi ter zmanjšanjem deleža drogovnjakov in panjevskih sestojev</p> <p>Izobraževanje lastnikov o najbolj primernih oblikah gospodarjenja z gozdovi ter spodbujanje opuščanja manj primernih oblik gospodarjenja</p> <p>Osveščati, izobraževati in usposablјati lastnike gozdov o pravilnem, varnem in ekonomičnem izkoriščanju gozdnih proizvodov</p>
Neizkoriščenost potenciala lovskega turizma in izdelkov iz divjačine	Boljša izkoriščenost in prepoznavnost lovskega turizma in izdelkov iz divjačine na Krasu, kar predstavlja dodatno turistično ponudbo ter s tem dodaten vir dohodka za domačine		<p>Povezovanje posameznikov in organizacij s ciljem vzpostavitve verige za trženje lovskega turizma in izdelkov iz divjačine</p> <p>Vzpostavitev infrastrukture oz. dogovorov za uporabo sedanje z lovskimi društvi za razvoj ekoturizma (opazovanje ptic, foto lov)</p> <p>Vzpostavitev verige za trženje nelesnih gozdnih sortimetov</p>

		Zagotoviti delujoč sistem nadzora in preprečevanja nedovoljenih oblik rekreacije v gozdu
--	--	--

C. Smernice za področje varovanja (narave)

Kras je z (naravo)varstvenega vidika izjemno pomemben tudi v svetovnem merilu zaradi svoje zgodovinsko pogojene znanstveno-pričevalne vrednosti (simbolna vrednost), ki se prepleta s kulturnimi značilnostmi, zaradi pretežno ekstenzivne kmetijske rabe pa tudi zaradi velike biotske pestrosti. S tega vidika ponuja naravna ohranjenost izvrstne življenjske pogoje tako za rastline in živali kot tudi za modernega človeka, ki se z obremenjevanjem okolja ne smejo zmanjševati. Generalni cilj je torej prepoznavanje, ohranjanje in (za)varovanje izjemnih naravnih vrednot Krasa ter omogočanje njihove sočasne trajnostne rabe s strani kmetijstva, gozdarstva, turizma in rekreacije. Za doseganje generalnega cilja je ključno delovanje človeka, saj je Kras kulturna krajina, zato je potrebno pri upravljanju slediti usklajenemu delovanju naravnih procesov in antropogenih dejavnosti.

Zaradi velike okoljske ranljivosti in obstoječih pritiskov je v prvi vrsti potrebno zmanjšati prekomerne vplive na okolje, ki so omogočeni predvsem z urbaniziranjem prostora in nekritično uporabo moderne tehnike s čemer izginja tudi identiteta in privlačnost prostora. Vplivi imajo na posameznih območjih kumulativen ter dolgoročen vpliv, ki se npr. pri poseganju v površje odražajo tudi v podzemlju (podzemne (kapniške) oblike, voda in biodiverziteta). Izogibati se je potrebno neugodnim posegom v neposredni bližini jam in nad jamskimi rovi regionalnega ali nacionalnega pomena. Izpostavljeni so zlasti ukrepi za zmanjšanje spreminjanja površinske podobe Krasa, za zmanjšano stopnjo urbanizacije tradicionalno podeželskega okolja, za izboljšanje kvalitete podzemne vode, za ogozdovanje (zaraščanje) travniških površin, zlasti suhih travnikov oz. kraških gmajn, ter za zmanjševanje (zlasti hrupnega) obremenjevanja prostora izven poselitvenih območij. Še večjo vlogo je potrebno posvečati ohranjanju kalov, lokev in kraških izvirov, tako iz naravovarstvenih kakor tudi socialnih/kulturnih ciljev.

Naravno ohranjena območja so razvojna prednost in priložnost in jo je kot tako potrebno razumevati. Posebna priložnost je v povezavi (za)varovanih območij in izobraževalno-raziskovalnega turizma. Natančnejše usmeritve so potrebne za zaključena območja večje gostote zaščitene naravnih pojavov, kjer je turistična raba najbolj smiselna. Odpraviti je potrebno problem upravljanja varovanih območij (predvsem zavarovanih območij in območij *Natura 2000*), ki jih je potrebno z upravljanjem v večji meri tudi trajnostno rabiti pri razvoju turizma. Pri upravljanju je potrebno vključevati in intenzivneje povezovati vse relevantne sektorje (kmetijstvo, gozdarstvo, turizem in rekreacija).

Sedanje stanje z izpostavitvijo problemov	Cilji		Smernice oz. ukrepi za doseganje ciljev
	Splošni	Specifični	
<p>Prekomerni pritiski na naravno okolje, predvsem z vidika:</p> <ul style="list-style-type: none"> • morfološkega spreminjanja površja, • gradbenih posegov na površju (predvsem širjenje obrtno-podjetniške in prometne infrastrukture), ki urbanizirajo podeželsko krajino, večajo ranljivost in (potencialne) pritiske, preprečujejo migracijske koridorje za prostoživeče živali²¹ (glej tudi poglavje <i>Širjenje prometne in obrtno-podjetniške infrastrukture</i> v sklopu kmetijstva in gozdarstva), • negativnega vpliva čezmerno onesnažene odpadne vode na podzemne kraške vode (in podzemno živalstvo)²², 	<p>Ohranjanje tipične podobe kraškega površja z generalno uravnanostjo, a mikroreliefno razčlenjenostjo (vrtače) in močno površinsko skalovitostjo, kar ustreza tudi varovanju suhih travnikov oz. kraških gmajn</p>	<p>Zmanjšanje morfoloških posegov v odprti krajini na najmanjšo možno stopnjo zlasti tam, kjer primarno ne gre za agromelioracijske ukrepe</p> <p>Sledenje osnovni tipiki Krasa pri morfoloških posegih, ki so neizogibno potrebni</p>	<p>Nadomeščanje poseganja v morfologijo površja iz agromelioracijskih razlogov z iskanjem drugih ustreznih površin (menjava, odkup, najem - glej prvo poglavje v sklopu kmetijstva)</p> <p>Kopanje prsti v vrtačah naj se omeji z večjim zagotavljanjem prsti iz drugih virov (gradbeni posegi, kamnolomi/peskokopi), pri neizogibnih posegih v vrtače pa naj se le-te ustrezno sanira</p> <p>Površinsko trebljenje kamenja naj se izvaja v čim manjšem obsegu</p> <p>Agromelioracije naj se izvajajo izrazito namensko v čim manjšem številčnem, ploskovnem in vertikalnem obsegu in na območjih, kjer širjenje kmetijskih zemljišč ni možno z drugimi ustreznimi posegi (nakup, menjava in najem zemljišč, odstranjevanje grmičevja in slabšega gozda), s čemer se</p>

²¹ S tem prihaja do drobljenja in genetskega izoliranja posameznih skupin živali, kar bo dolgoročno na podlagi močno okrnjene izmenjave genetskega materiala vplivalo na vitalnost posameznih populacij ter posredno celotnega ekosistema.

²² Celotno ozemlje Slovenije je v skladu z *Nitratno direktivo (1991/676/EC)* določeno kot za nitrates »ranljivo območje« (*Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007-2013, 2007, 11*). Zaradi nizke intenzivnosti kmetijstva in visoke količine padavin (razredčevanje) vode na kraških območjih praviloma niso prekomerno obremenjene z nitrati in fitofarmacevtskimi sredstvi, se pa problem lahko močno intenzivira lokalno, ob nizkih vodostajih ter z neustreznim čiščenjem in odvajanjem voda iz industrije in gospodinjstev.

<ul style="list-style-type: none"> • ogozdovanje (zaraščanje) travniških površin (predvsem suhih travnišč oz. kraške gmajne), s čemer se slabšajo habitatne razmere za negozdne vrste rastlin in živali ter s tem biodiverziteta (glej tudi poglavje <i>Upadanje vitalnosti kmetijstva</i> v sklopu kmetijstva), • vožnja z motornimi vozili izven urejenih poti in na slabših poteh (kolovozih) 	<p>Zmanjšanje gradbenih posegov na površju do mere, da bodo le-ti zadovoljevali lokalne in regionalne (deloma tudi nacionalne in evropske) potrebe, da ne bodo bistveno povečevali okoljske ranljivosti in ogroženosti naravnega okolja, migracije prostoživečih živalskih vrst ter bili skladni s krajinsko in naravno podobo Krasa</p>	<p>Prometna infrastruktura, ki bo zadovoljevala evropske, nacionalne, regionalne in lokalne potrebe, ki ne bo prekomerno posegala v okoljske in družbene razmere ter preprečevala migracije prostoživečih živalskih vrst ter s tem posegala v prenos genetskega materiala med posameznimi skupinami živali</p>	<p>omogoča delno izboljšavo reliefnih in talnih razmer za kmetijsko pridelavo</p> <p>Pri neizogibnih morfoloških posegih v okolju se mora zagotoviti rabo materiala iz lokalnega okolja (apnenec, dolomit, kraška prst), spremembe pa morajo slediti vsaj generalni morfologiji površja</p> <p>Pri večjih posegih v površje (in podzemlje) je potrebno zagotoviti strokovno usmeritev in nadzor zlasti s področja geomorfologije, biologije in arheologije</p> <p>Omejevanje pretiranega širjenja cestne in železniške infrastrukture, zlasti v prometno bolj odmaknjenih predelih Krasa, ki so praviloma tudi bolje ohranjena, ter prilagajanje okoljskim in družbenim razmeram, kjer je širjenje potrebno</p> <p>Zagotovitev objektov za prosto gibanje prostoživečih živali, tako na obstoječi (npr. AC A1 med viaduktom Bandera in viaduktom Glinščica) kot tudi bodoči prometni infrastrukturi</p> <p>Zagotovitev preventivnih ukrepov za preprečevanje negativnih</p>
--	--	--	---

		<p>okoljskih posledic (predvsem na podzemno vodo) v primeru nesreč</p> <p>Upoštevanje regionalnih krajinskih (naravnih in kulturnih) ter funkcijskih značilnosti pri umeščanju večjih antropogenih objektov v prostor ter čim večje nadomeščanje odstranjenih objektov kulturne dediščine (npr. suhozidov)</p> <p>Načrtovanje večje obrtno-podjetniške infrastrukture na regionalni ravni s prilagajanjem krajinski podobi ter ekološkim značilnostim Krasa (ranljivost; t.i. ekološke gospodarske cone)</p> <p>Boljše izkoriščanje že obstoječe večje obrtno-podjetniške infrastrukture; če povpraševanje presega potrebe, iskanje opremljenih površin izven regije ali širjenje na regionalni osnovi na že degradirane površine na obrobju večjih naselij</p> <p>Dopuščanje (in spodbujanje) organskega širjenja manjših obrtno-podjetniških dejavnosti znotraj ali na robu naselja, če to objektivno pretirano ne moti prebivalcev</p>
--	--	---

		<p>Energetsko omrežje je v čim večji meri prestavljen pod zemljo, s čemer ne predstavlja motnje v vidnem zaznavanju prostora</p>	<p>Načrtovanje novih električnih vodov v talni izvedbi z vkopavanjem ob glavnih prometnicah, s čemer se sicer višajo začetni stroški, a zmanjšujejo vzdrževalni in posredno povezani stroški (omejevanje širjenja invazivnih vrst (robinija in pajesen), ki so vezane na svetla pogosto sekana rastišča)</p> <p>Postopno prestavljanje obstoječih zračnih električnih vodov pod površje z enakim učinkom kot načrtovanje novih vodov</p> <p>Širjenje obstoječega kanalizacijskega omrežja v/okoli večjih naselij, izboljšava čiščenja odpadnih voda na obstoječih čistilnih napravah s terciarno stopnjo, ureditev majhnih komunalnih čistilnih naprav za manjša naselja</p> <p>Zagotovitev ustrezne kontrole pri čiščenju odpadnih voda ter sankcioniranje kršiteljev, ki prekomerno negativno vplivajo na kvaliteto podzemnih voda</p> <p>Spodbujanje gradnje individualnih čistilnih naprav na območjih z manjšo gostoto poselitve</p>
	<p>Izboljšanje kvalitete podzemnih kraških voda ter s tem zmanjšanje trenutnega obremenjevanja podzemlja</p>	<p>Nadgradnja čiščenja odpadne vode iz gospodinjstev in industrije</p>	

		<p>Zmanjšanje vpliva fitofarmacevtskih sredstev na intenzivne obdelane površine (predvsem na vinogradih)</p> <p>Zmanjšanje števila črnih odlagališč odpadkov</p> <p>Ohranjati ekološko in hidrološko funkcijo gozdov pri vzpostavljanju blažene dinamike pretokov in kvalitete podzemne vode</p>	<p>Pospeševanje ekološke in integrirane pridelave grozdja</p> <p>Izobraževanje in uporaba za okolje manj obremenjujočih fitofarmacevtskih sredstev</p> <p>Nadzor in sankcioniranje nedovoljenega površinskega in podzemnega odlaganja odpadkov, tudi tistih na »agromelioriranih« površinah</p> <p>Identifikacija velike koncentracije ali velike nevarnosti nedovoljeno odloženih odpadkov na površju in v podzemlju ter njihova sanacija</p> <p>Oblikovanje gozdov, ki bodo optimalno prispevali k dobremu stanju in kakovosti podzemnih voda</p>
	<p>Vzpostaviti vitalen in komplementaren kmetijski sistem tržnega in dopolnilnega-samooskrbnega kmetijstva, ki bo sposoben na čim bolj gospodaren način trajnostno izkoriščati naravni potencial kmetijskih površin na Krasu in s tem podpiral tudi naravovarstvo in turizem</p>	<p>Zagotavljanje sedanjega ali večjega obsega travniških površin (predvsem suhih travišč oz. kraške gmajne) z ohranitvijo omejnikov kot habitata za travniške vrste rastlin in živali</p>	<p>Krepitev vitalnosti kmetijstva ter trajnostna (po možnosti čim bolj ekstenzivna) raba travniških površin ter čim večja ohranitev njihove naravne skalovitosti</p>

	Zagotavljanje mirnega okolja za življenje prostoživečih živalskih vrst (in deloma človeka) ter preprečevanje škode na habitatih (in rastlinah) izven poselitvenih območij	Spoštovanje obstoječe zakonodaje o prepovedi vožnje z vozili v naravnem okolju	Nadzor in sankcioniranje v primeru kršitev
Opuščanje in propadanje kalov, lokev in kraških izvirov	Ohranjanje zlasti pomembnejših kalov, lokev in kraških izvirov na Krasu	<p>Vzdrževanje dobro ohranjenih kalov, lokev in kraških izvirov</p> <p>Obnovitev pomembnejših kalov, lokev in kraških izvirov, ki trenutno niso ustrezno vzdrževani</p>	<p>Izobraževanje ljudi o pomembnosti kalov, lokev in kraških izvirov, njihovih družbenih in naravovarstvenih funkcij v preteklosti in danes ter spodbujanje skrbništva nad kali, lokvami in izviri v bližini vasi (posamezniki, vaške skupnosti), ki naj pripomore k rednemu vzdrževanju in občasni obnovi kalov, lokev in izvirov</p> <p>Vzdrževanje kalov, lokev in kraških izvirov izven okvira naselij pod okvirom lovcev, s čemer naj se v gozdu intenzivneje zadržuje tudi divjad</p> <p>Vzpostaviti evidenco pomembnejših kalov, lokev in kraških izvirov na Krasu in določitev prioritete (tudi na podlagi interesa vaških skupnosti) in zagotovitev minimalnih sredstev za njihovo obnovo</p> <p>Zagotovitev strokovne podpore pri obnavljanju kalov, lokev in kraških izvirov, predvsem s strani</p>

			kulturnovarstvene in okoljevarstvene stroke
Neizkoriščen potencial turistične in kmetijske rabe varovanih območij	Trajnostna raba varovanih območij s strani turizma kjer le- ta ne more ogroziti njihovih lastnosti, na podlagi katerih so varovana	Intenzivnejša raba statusa (za)varovanih območij (Natura 2000) s strani turizma	Promocija in izobraževanje na področju območij <i>Natura 2000</i> ter vključevanje tega statusa v turistično (in kmetijsko) rabo, s čemer se tržno bolje izkorišča potencial varovanih območij Kandidiranje za finančna sredstva razvoja in upravljanja z območji <i>Natura 2000</i> , s čemer se bo pridobilo sredstva tudi za njihovo turistično (in kmetijsko) rabo Vključevanje primernih varovanih območij v tematske poti in drugo lokalno turistično ponudbo, v kolikor ne ogroža tistega dela narave, zaradi katerega je varovan Komplementarno dopolnjevanje turistične rabe naravnih varovanih območij (naravne dediščine) z rabo kulturne dediščine
	Povezovanje med (za)varovanjem okolja in kmetijstvom	Bolje izkoriščen potencial naravnih vrednot Intenzivnejša promocijska raba statusa (za)varovanih območij s strani ekološkega kmetijstva	Boljša izraba »znamke« <i>Natura 2000</i> v okviru promocije v zdravem okolju ter sonaravno pridelane hrane, npr. pri čebelarstvu

D. Smernice za področje turizma in rekreacije

Zaradi svoje prepoznavnosti nosi Kras oznako priljubljenega in pomembnega turistično-rekreacijskega območja, ki sloni na krajinski podobi krajine, kulturnih posebnostih ter izjemnih naravnih vrednotah. Generalni cilj bi moral biti turist/obiskovalec, ki bo na Krasu užival predvsem v tradicionalnem in z identiteto bogatem okolju, pri tem pa s Krasa poleg lepih spominov odnesel tudi lokalne izdelke/pridelke. Tak turist/obiskovalec se bo na Kras rad vnovič vračal.

Za doseganje cilja je potrebno sloneti na nudenju identitetno značilne in tradicionalne ponudbe, pri čemer je potrebno okrepiti stik s kmetijstvom in okoljevarstvom. Še naprej ima smisel krepiti izletniško-raziskovalni turizem, saj to ustreza turističnim lastnostim Krasa, vendar v nekoliko bolj povezani obliki ter na čezmejni ravni (bližina morja). Za izboljšanje turistično-rekreacijske ponudbe je potrebno urediti in primerno predstaviti tematske in kolesarske poti ter zagotoviti osnovno (regionalno, lahko pa tudi občinsko) namestitveno infrastrukturo - kamp. Prvi stik s potencialnim gostom naj se gradi na priporočilih (dobrih izkušnjah), sodobni ažurni spletni strani in opominjanju pri prehodu čezenj (table, ki opozarjajo na Matični kras). Za nadaljnji korak s strani (potencialnega) gosta je še naprej smiselno podpirati občinske turistično informacijske centre (TIC), ki pa naj celovita in specializirana gradiva o turistični ponudbi Krasa širi tudi preko temeljnih turističnih ponudnikov oz. točk.

Za preprečevanje negativnih pojavov v okolju, zlasti pa v območju (za)varovanih vrednot, je potrebno ob sodelovanju z regionalno naravovarstveno institucijo zagotoviti vsaj osnovno podporno infrastrukturo (npr. dostopne poti, parkirišča, informacijsko-izobraževalne table).

Sedanje stanje z izpostavitvijo problemov	Cilji		Smernice oz. ukrepi za doseganje ciljev
	Splošni	Specifični	
Odsotnost osnovne namestitvene infrastrukture za bivanje v odprtem prostoru	Zagotovitev osnovne fizične turistične infrastrukture za izletniški turizem	Turistom niso na voljo le sobe in apartmaji, ampak tudi najosnovnejša oblika bivanja oz. prenočevanja - (avto)kamp	Pregled že podanih pobud in vzpostavitev vsaj enega (avto)kampa v osrednjem območju Krasa v neposredni bližini centralnega naselja (npr. občinskega središča), kjer je zemljišče komunalno urejeno ali obstajajo pogoji za njegovo hitro ureditev

<p>Nepreglednost in neurejenost na področju tematskih poti ter kolesarskih poti in njihovo pomanjkljivo vzdrževanje</p>	<p>Zagotoviti kvalitetno turistično in rekreacijsko ponudbo tematskih pohodnih in kolesarskih poti kot osnovo izobraževalnemu in izletniškemu turizmu</p>	<p>Tematske poti so pregledno zbrane in predstavljene, urejene, povezane s tržno turistično ponudbo (za njihovo upravljanje obstaja tudi poslovni interes), na voljo je osnovna prometna in izobraževalna infrastruktura in kot take so poti ponujene v turistično rabo; v načrtovanje in upravljanje so v čim večji meri vključena lokalna društva in skupine posameznikov</p> <p>Olajšati dostop in promovirati tematske pohodne in kolesarske poti</p>	<p>Vzpostavi naj se evidenca in izvede vrednotenje obstoječih tematskih pohodnih in kolesarskih poti ter poišče/določi skrbnika oz. upravljavca, ki bo predstavljal vez med interesi in vzdrževalcem ponudbe</p> <p>Tematske poti naj bodo zmerno povezane z lokalno tržno turistično ponudbo, kar bo prispevalo k posredno pridobljenem dohodku in ustvarjalo poslovni interes za njihovo vzdrževanje s strani turističnih ponudnikov</p> <p>Tematske in kolesarske poti naj bodo v čim večji meri navezane na že (za)varovano naravno in kulturno dediščino, če jih turistični obisk pretirano ne ogroža, kar bo pokazalo tipiko in najvrednejše elemente Krasa ter tudi dvignilo zavest o identiteti Krasa in potrebo po njegovi zaščiti</p> <p>Nove tematske in kolesarske poti naj bodo vzpostavljene premišljeno in z srednjeročno vizijo upravljanja</p> <p>Na regionalnem (ali nacionalnem) nivoju grafično poenotena označitev izhodišč tematskih pešpoti in kolesarski poti ob večjih cestah</p>
---	---	---	--

			<p>Zagotovitev parkirišč in informacijsko-izobraževalnih tabel na izhodiščih poti</p> <p>Celovito ponudbo s kratkimi opisi tematskih poti naj se predstavi v elektronski izvedbi na celovitem regionalnem spletnem portalu (tudi za uporabo s strani pametnih mobilnih telefonov in »tablic«) in v tiskani izvedbi</p>
<p>Turistična ponudba je razdrobljena in premalo povezana, zato navzven tudi ni dovolj prepoznavna</p>	<p>Celovit profesionalen regionalen čezmejni pristop pri nudenju turističnih storitev, ki združeno, objektivno, privlačno, a nezavajajoče predstavlja turistično ponudbo na Krasu</p>	<p>Povečana in izboljšana dostopnosti informacij o regionalni turistični ponudbi za potencialne obiskovalce/turiste, boljše izkoriščanje trenutnih turističnih zmogljivosti</p>	<p>Ohranjanje delovanja turistično informacijskih centrov na ravni občinskih središč in prepoznavnih turističnih točk z drobno ponudbo za celotni čezmejni Kras (povezovanje velikih in malih ponudnikov turističnih storitev) ter podpora preko enotnega spletnega portala</p> <p>Profesionalno načrtovanje, zbiranje in opis turistične ponudbe, kulturne in naravne dediščine ter turističnega vodenja na regionalni (nadobčinski) ravni, kar vključuje tudi italijanski del Krasa</p> <p>Podpiranje horizontalnega povezovanja lokalnih turističnih društev in ponudnikov za boljši pretok izkušenj na področju turizma in dobrih praks (npr. Mladinski hotel Pliskovica) ter medsebojnega</p>

			<p>dopolnjevanja in delnega poenotenja</p> <p>Izdaja pregledne čezmejne turistične karte Krasa s kratkim opisom za obiskovalce dostopne naravne in kulturne dediščine ter turistično ter drugo podporno infrastrukturo Krasa</p> <p>Povezovanje turistične (in druge regionalne, npr. kmetijske) ponudbe pod krovno blagovno znamko »Kras«²³</p>
<p>Turistična ponudba na spletnih straneh nima ustrezne nadgradnje v obliki sodobne interaktivne spletne strani in je neprimerna za mobilno uporabo</p>	<p>Spletni portal zagotavlja celovito, ažurno, interaktivno, privlačno in prepoznavno regionalno (tudi čezmejno) predstavitev turistične ponudbe in turističnih storitev na Krasu v vsaj dveh jezikih na osebem računalniku in pri mobilni uporabi</p>	<p>S sodobnimi oblikami trženja približati tradicionalno ponudbo potencialnemu turistu/obiskovalcu ter mu turistično gradivo ponuditi v enostavno dostopni elektronski obliki</p>	<p>Grafična prenovitev obstoječega spletnega portala, tudi za mobilne telefone in »tablice«, in njena dopolnitev z novimi vsebinami (npr. elektronskimi verzijami tiskanih gradiv)</p> <p>Nadgradnja spletnega portala z GIS vmesnikom, ki ustrezneje podaja prostorsko vezane informacije</p> <p>Preveritev možnosti nadgradnje regionalnega spletnega portala s spletno trgovino regionalnih izdelkov s strani regionalnih pridelovalcev/ponudnikov</p>

²³ Razvoj čezmejne turistične destinacije »Kras« (Carso) je ena izmed aktivnosti na področju turizma za povezovanje in razvoj storitev v turizmu ter vzpostavitev destinacijske upravljavske organizacije z upravljanjem območij naravnih vrednot za trajnostni razvoj turizma (Regionalni razvojni program Južne Primorske 2007-2013, 2006, 77-78).

<p>Ustvarjanje tesne povezave turizma s kmetijsko dejavnostjo (glej tudi poglavje <i>Upadanje vitalnosti kmetijstva</i> v sklopu kmetijstva) ter lovstvom (glej tudi poglavje <i>Šibko in mestoma neustrezno gospodarjenje v gozdnem prostoru</i> v sklopu gozdarstva in lovstva)</p>	<p>Vzpostaviti vitalen in komplementaren kmetijski sistem tržnega in dopolnilnega-samooskrbnega kmetijstva, ki bo sposoben na čim bolj gospodaren način trajnostno izkoriščati naravni potencial kmetijskih površin na Krasu in s tem podpiral tudi naravovarstvo in turizem²⁴</p>	<p>Ohranjanje sedanjega obsega vinogradniških površin, s čemer se ohranja identiteta pokrajine, turistična privlačnost in (dodaten) vir zaslužka</p> <p>Ohranjen in vzpodbujen dopolnilni-samooskrbni sistem kmetijstva, s čemer bo zagotovljeno vzdrževanje (in dopolnilna gospodarska raba) tudi manjših in razpršenih gospodarsko manj zanimivih kmetijskih zemljišč</p> <p>Tržno učinkovitejša izraba geografsko zaščitene pridelkov - tudi pod enotno čezmejno blagovno znamko »Kras«</p>	<p>Spodbujati obnovo vinogradniških površin, s čemer se bo ohranjalo identitetno podobo kulturne krajine ter zagotavljalo (dodaten) dohodek samooskrbnemu ali tržno usmerjenemu kmetijstvu</p> <p>Spodbujati povezovanje med pridelovalci vina/grozdja in turizmom, s čemer se zagotavlja neposredna vez med pridelavo in odkupom</p> <p>Spodbujanje uvajanja dopolnilnih panog na kmetijskih gospodarstvih in izobraževanja na področju letih, ki pa s svojim obsegom ne smejo ogroziti primarne panoge, lahko pa jo dolgoročno nadomestijo</p> <p>Dvigovanje prepoznavnosti geografsko zaščitene kmetijskih pridelkov in nadgraditev povezave med njihovo pridelavo na eni ter gostinstvom ter trgovino na drugi strani, s čemer se bolje izkoristi potencial zaščitene izdelkov, v ustreznejši meri garantira odkup, vzdržuje stik pridelave s potrebami</p>
---	---	--	---

²⁴ Posredno se bo preko doseganja tega cilja izboljšala tako vizualna podoba Krasa pomembna z vidika njegove tradicionalne identitete in turizma kakor tudi funkcionalna podoba krasa z vidika naravovarstva, to je intenzivnejše vzdrževanje kmetijskih površin in zadrževanje procesa ogozdovanja, to je naravno zaraščanje kmetijskih površin.

		Okrepljena povezava kmetijstva in tradicionalnih kmetijskih dejavnosti s turizmom	<p>na trgu in ohranja konkurenčnost</p> <p>Sodelovanje na čezmejnem področju</p> <p>Nadaljnje spodbujanje turizma kot dopolnilne dejavnost na manjših kmetijskih gospodarstvih, spodbujanje tradicionalnih kmetijskih dejavnosti in njihove rabe v turistične namene, s čemer se bo okrepila sinergija med kmetijsko dejavnostjo in turizmom ter okrepila kmetijsko dejavnost v prostoru</p>
	Lovski turizem ima prepoznavno vlogo na Krasu in predstavlja dodaten vir dohodka s področja lova ter ekonomsko pomembno turistično dejavnost		Spodbujati potencial in prepoznavnost lovskega turizma
Turisti in obiskovalci, ki prehajajo območje Matičnega krasa in podzemne Reke, se tega s tranzicijo preko območja sploh ne zavedajo	Izboljšanje prostorske prepoznavnosti (obsega) Matičnega krasa		<p>Označitev območja Matičnega krasa s tablami na vseh večjih prometnicah, ki vstopajo na ali prehajajo območje Matičnega krasa</p>
	Izboljšati prepoznavnost podzemskega toka Reke med Škocjanskimi jamami in izvirom Timave pod površjem Krasa in z njim povezanih oblik (jamski rovi, udornice)		Promovirati in v večji meri izrabljati fenomen podzemnega toka Reke v smislu ponudbe v izobraževalne in turistične namene

E. Smernice za področje rabe naravnih virov

Kras ima precej naravnih virov, ki jih človek lahko za svoje aktivnosti tudi aktivno rabi. Koriščenje naravnih virov naj se spodbuja, vendar mora biti v čim večji meri **trajnostno in učinkovito**, s čemer se preprečuje (ali zmanjšuje) dolgoročne negativne posledice v ranljivem okolju. Z rabo naravnih virov se izrablja njihov naravni potencial za gospodarsko-ekonomske namene, seveda pa je potrebno pri rabi upoštevati tudi naravovarstveno in kulturnovarstveno področje. Pri tem velja izpostaviti predvsem **rabo vetrne in sončne energije**, ki se pri medsektorskem pristopu pojavlja kot sporna in bo potrebno iskati kompromis oz. postaviti trajnostno naravnane prioritete razvoja. Kjer je možnosti rabe naravnih virov več (npr. **biomasa**), naj se prednostno usmeri v ustreznejše oblike rabe oz. naj se o najprimernejši rabi odloča na osnovi uporabnosti naravnega vira za proizvod najvišje kakovosti oz. cene.

Na področju rabe tal²⁵ (kmetijstvo) in pridobivanje mineralnih surovin (okrasnega kamna) je **raba naravnih virov nujna**, v kolikor želimo ohraniti tradicionalno ter s tem identitetno podobo Krasa.

Naravni vir	Cilji	Smernice oz. ukrepi za doseganje ciljev
Sončna energija	Čim večja individualna raba sončne energije ob upoštevanju tradicionalnih elementov kraške krajine, s čemer naj se zagotovi čim večja toplotna in električna samooskrba z za to najbolj ustreznim lokalnim obnovljivim energetskega virom na Krasu; odklanjanje velikih sončnih elektrarn	<p>Postavitev jasnih prioritet, stališč in pogojev rabe sončne energije, predvsem pri konfliktu z varstvom kulturne dediščine, lahko tudi različno za specifična območja</p> <p>Omejitev oz. uskladitev rabe sončne energije z varovanjem kulturne dediščine v naseljih oz. njihovih delih, ki imajo večjo kulturno vrednost</p> <p>Spodbujanje uporabe manjših (strešnih) sistemov sončnih kolektorjev in fotovoltaičnih</p>

²⁵ Naravni vir *tla/prostor* smo intenzivneje izpostavili zlasti v poglavju o kmetijstvu in gozdarstvu, zato ga na tem mestu vnovič ne izpostavljamo.

		<p>sprejemnikov sončne energije, kjer s površino in postavitvijo na strehi (predvsem z odstopanjem naklona panelov od strehe in deloma barvo) ne ogrožajo temeljne krajinske in arhitekturne podobe Krasa, s čemer se tudi manjša energetska in finančna odvisnost od fosilnih goriv</p>
Veter	Premišljeno uvajanje rabe vetrne energije zaradi vpliva na zavarovane vrste živali, podporne infrastrukture za postavitev vetrnih elektrarn, vizualnega vpliva, hrupa in potencialnih izredno nevarnih vplivov na podzemne vode	<p>Aktivno vključevanje lokalnih skupnosti v pripravo nacionalnih energetskih programov, kjer je izraba vetrne energije na podlagi strokovnih študij potencialno smiselna²⁶</p>
Voda (glej tudi prvo poglavje v sklopu varovanja (narave))	Doseganje ugodnega stanja podzemnih voda, zlasti na vodozbirnih območjih zajetij pitno vodo	<p>Širjenje obstoječega kanalizacijskega omrežja v/okoli večjih naselij, izboljšava čiščenja odpadnih voda na obstoječih čistilnih napravah s terciarno stopnjo, ureditev majhnih komunalnih čistilnih naprav za manjša naselja</p> <p>Zagotovitev kontrole pri čiščenju odpadnih voda ter sankcioniranje kršiteljev, ki prekomerno negativno vplivajo na kvaliteto podzemnih voda</p> <p>Spodbujanje gradnje individualnih čistilnih naprav na območjih z manjšo gostoto poselitve</p>

²⁶ Proučitev izrabe vetrne energije je smiselno izvajati v širšem prostorskem okviru (nacionalnem), saj je Kras le ena izmed potencialnih območij v Sloveniji z največjim naravnim potencialom, a je potrebno poleg drugih strokovnih področij upoštevati tudi legitimna mnenja lokalnih skupnosti.

		<p>Pospeševanje ekološke in integrirane pridelave</p> <p>Izobraževanje in uporaba za okolje manj obremenjujočih fitofarmacevtskih sredstev</p> <p>Nadzor in sankcioniranje nedovoljenega površinskega in podzemnega odlaganja odpadkov, tudi tistih na »agromelioriranih« površinah</p> <p>Identifikacija velike koncentracije ali velike nevarnosti nedovoljeno odloženih odpadkov na površju in v podzemlju ter njihova sanacija</p> <p>Sprejem pravne podlage za varovanje vodnega vira v Brestovici ter njeno spoštovanje</p>
Lesna biomasa	Čim večja raba lesne biomase v toplotne (in kogeneracijske) namene, zlasti tam, kjer posekan les ni primeren za vrednejše sortimente, s ciljem čim večje toplotne samooskrbe z za to najbolj primernim energetske obnoljivim energetske virom	<p>Preučitev ekonomske-okoljske ustreznosti rabe lesne biomase za daljinsko ogrevanje (in kogeneracijo) večjih naselij ter večjih gospodarskih porabnikov</p> <p>Spodbujanje uporabe biomase za ogrevanje individualnih stanovanjskih objektov, pridobljene z rednim posekom, sanitarno sečnjo, varstvenimi deli in redčenjem v mlajših razvojnih fazah</p>

Mineralne surovine (kamen)	<p>Zagotavljanje mineralnih surovin za lokalne, regionalne in na področju okrasnega kamna nacionalne potrebe ob zmanjšanju okoljskega in vizualnega vpliva kamnolomov</p> <p>Prenos tradicionalnega znanja obdelave kamna na mlajše generacije in nadaljnji razvoj kamnoseške obrti</p>	<p>Ohranjanje prvenstveno podzemne rabe mineralnih surovin na večjih kopih</p> <p>Premišljeno odpiranje starih manjših kamnolomov - primerno predvsem za restavracijo kulturno zaščitene objekta, kjer zamenjava z drugim kamnom ni mogoča, in kjer obstaja resen dolgoročen interes</p> <p>Sanacija opuščenih kamnolomov na osnovi sodelovanja relevantnih (zlasti strokovnih) deležnikov</p> <p>Spodbujanje formalnega in neformalnega izobraževanja ter obrti na področju tradicionalnega stavbarstva na osnovi lokalnega kamna</p> <p>Povezovanje tradicionalnega in sedanjega kamnoseštva s turizmom in ustanovitve »muzeja« tradicionalnega in modernega kamnoseštva</p>
Geotermalna energija ²⁷	Okoljsko sprejemljiva raba geotermalne energije v toplotne namene, zlasti v za to bolj ugodnem Dolnjem Krasu, kjer so zaradi bližine podtalnice investicijska vlaganja v vrtanje in črpanje vode najmanjša	<p>Izobraževanje na področju rabe geotermalne energije (vode) in spodbujanje naložb v ta obnovljiv vir energije</p> <p>Izdelava karte geotermalnega potenciala</p>

²⁷ S tem poimenovanjem ni mišljena termalna voda, ki ima temperaturo višjo od 20 °C, temveč podtalnica z letno dokaj stabilno temperaturo običajno med 7 in 16 °C.

Literatura

- Bevc J., 2009. Primerjava komasacijskih postopkov v Sloveniji in na Bavarskem (diplomsko delo). Ljubljana, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo: 74.
- Gozdnogospodarski načrt Kraškega gozdnogospodarskega območja (2011-2020). 2012. Zavod za gozdove Slovenije OE Sežana, Sežana: 462.
- Nacionalni strateški načrt razvoja podeželja 2007-2013, junij 2007. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ljubljana: 51.
- Pilotni projekt Kras-Iskanje novih razvojnih priložnosti, 2001. Ministrstvo za gospodarstvo, Agencija RS za regionalni razvoj, Regionalna pisarna Štanjel: 11.
- Program varstva okolja za Slovensko Istro 2006-2010, 2006: 84 in priloge.
- Regionalni razvojni program Južne Primorske 2007-2013. 2006. Regionalni razvojni center Koper - RRA Južna Primorska, Koper: 118.